

Tre tunnor och en hink – Arkeologisk Förundersökning i Åkroken, Raä 21 Sundsvall

Fastigheten Åkroken 1. Sundsvall socken.
Sundsvalls kommun. Medelpad. Västernorrlands län

Rapport 2017:25
Maria Lindeberg & David Loeffler

Murberget Läns museet Västernorrland
Box 34
871 21 Härnösand
www.murberget.se

Tre tunnor och en hink - Arkeologisk förundersökning i Åkroken, Raä 21 Sundsvall.
Murberget Läns museet Västernorrland. Rapport 2017:25

© Murberget Läns museet Västernorrland, Maria Lindeberg och David Loeffler
Härnösand 2018
Foto: Murberget

ISSN 2000-0111

Figur 1. Utredningsområdets mellersta och västra delar med de Salanderska uthusen i bakgrunden.

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning	7
Syfte	7
Metod.....	8
Områdesbeskrivning och äldre uppgifter.....	8
Åkroken 1	11
Stadsbranden 1888.....	13
L.P. Hamrins garveri	13
Lite om 1800-talets garverihantverk	14
Utvärdering och Resultat.....	16
Fynd	18
Tekniska och administrativa uppgifter	24
Referenser	25
Bilagor	27
1. Schaktbeskrivningar och planer.....	28
2. Fyndlista	38
3. Fotolista	39
4. Fotoark.....	47
5. L. P. Hamrins garveri gav fläkt och lukt väst på stan.....	55

Figur 2. Utredningsområdets mellersta och östra delar. Sökschakt 1 ska strax öppnas.

Sammanfattning

Undersökningsområdet ligger direkt öster och intill de Salanderska uthusen, som är två av de få bevarade träbyggnader som klarade sig undan stadsbranden 1888. De ligger två kvarter (eller gårdar) öster om där branden ska ha startat.

Undersökningsytan begränsades i söder och öster av vägbank/slänt mot Storgatan respektive parkeringsplats och i norr av slänt mot Selångersån. Träden inom området fick inte skadas, vilket även det minskade den tillgängliga undersökningsytan.

I undersökningsområdets västra del, schakt 7, påträffades en rad kallmurade stenar vilka kan vara en rest av den terrassering som fanns på Salanderska innergården och som kan ses på äldre foton. Längst i öster av undersökningsområdet fanns rester av ett hus med betonggrund av modernare årgång.

I undersökningsområdets mellersta del fanns dels rester av ytterligare en sentida husgrund av betong, men även något äldre spår i form av en träkonstruktion, möjligen rester av en källare. I och kring den fanns hårt brända rivningsmassor, tegel, takpannor, glas, textil, skor, metallskrot mm. Det hårt brända materialet fanns inte i områdets västra del utan började dyka upp i mitten och östra delarna av undersökningsområdet (schakt 5 & 6).

I schakt 5 fanns under de brända fyllnadsmassorna tre stora laggade tunnor av ek nedgrävda i leran. De var vattenfyllda och i övre delen fyllda med brandrester, trasigt porslin, glas, tegel mm. I en av tunnorna fanns en laggad hink eller mindre tunna. I både hinken och tunnornas botten fanns träflis. Tunnorna är mest troligt garvkar då det fanns ett garveri på platsen i mitten/slutet av 1800-talet till början av 1900-talet; L.P. Hamrins Garveri, som var ett av de större garverierna i Norrland.

Fyllningen med brandrester och eldpåverkade föremål visar att garverikaren fyllts igen i samband med, eller snart efter, stadsbranden 1888. Mest troligt brann också garveriet, men verksamheten ska ha pågått till början av 1900-talet. Träkonstruktionen som hittades i schakt 6, ungefär 7-8 meter väster om träkaren, kan vara en rest från någon del av garveribygggnaden.

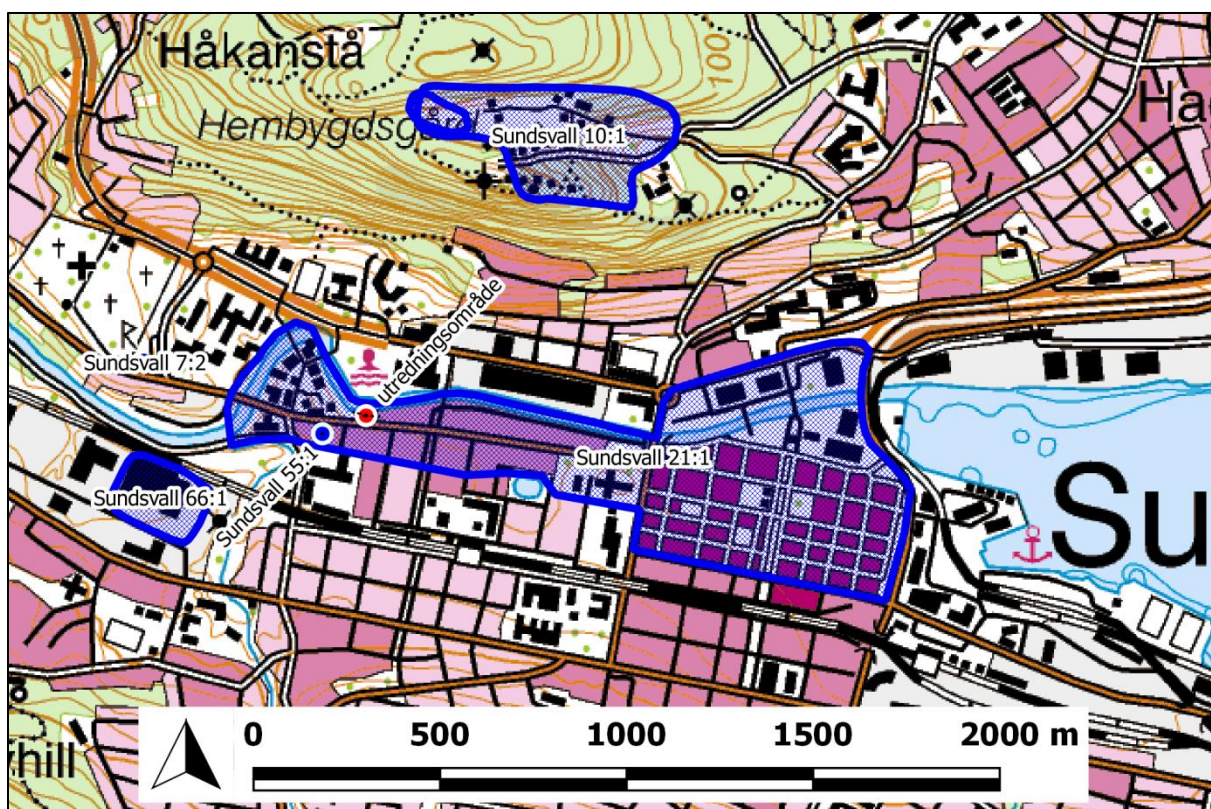

Figur 3. David Loeffler vid den västligaste tunnan i schakt 5. Foto från väster.

Inledning

Undersökningen genomfördes med anledning av att Svenska Studenthus AB planerar att bygga studentbostäder på Åkroken 1. Fastigheten ligger inom fornlämning Raä 21:1 Sundsvall, som består av Sundsvalls äldre stadslager.

Lämningar som förväntades att kunna påträffas inom utredningsområdet inkluderar bevarade rester av äldre bebyggelse. Ungefär 120 meter sydväst undersökningsområdet ligger platsen för Sundsvalls första kyrka och kyrkogård, Sundsvall Raä 55:1.

Figur 4. Karta över centrala Sundsvall. Undersökningsområdet markerat med röd punkt. Sundsvall 7:2 är gravhög, Sundsvall 21:1 äldre stadslager, Sundsvall 55:1 är plats för Sundsvalls första kyrka och kyrkogård, Sundsvall 66:1 är Köpstadens gamla bytomt och Sundsvall 10:1 är friluftsmuseet. Underlag till kartan © Lantmäteriet diarienummer i2018/90

Syfte

Förundersökningens syfte var att klargöra fornlämningens omfattning, karaktär, datering och komplexitet inom det blivande arbetsområdet. Fornlämningens bevarandegrad och vetenskapliga potential behövde fastställas inför Länsstyrelsens bedömning om behov av eventuell slutundersökning.

Resultatet av undersökningen kom att användas i Svenska Studenthus AB och Länsstyrelsens fortsatta planering samt ligga till grund för Länsstyrelsens handläggning och bedömning av tillåtlighet enligt KML.

Utredningens målgrupper var främst Länsstyrelsen, Svenska Studenthus AB och Sundsvalls kommun.

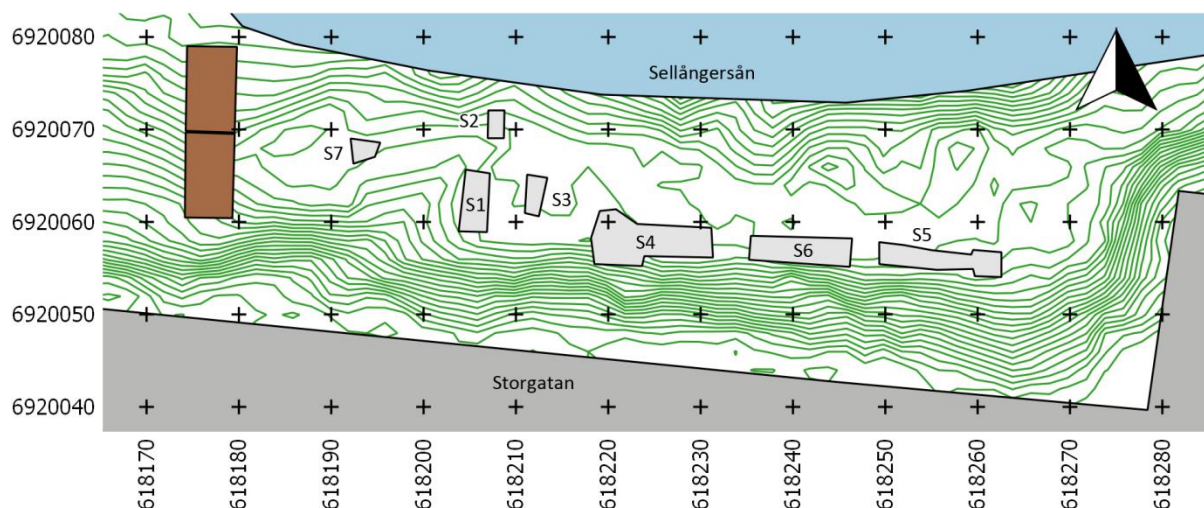
Metod

Inom undersökningsområdet öppnades sökschakt med grävmaskin. Handgrävning och rensning av schakten gjordes för att kontrollera lagerrelationer och tillvarata fyndmaterial för datering.

Försök med metalldetektor genomfördes men visade sig vara oanvändbart då det fanns en myckenhet av metallskrot i fyllnads- och jordmassorna inom hela undersökningsområdet. Inmätning av arkeologiska kontexter, fynd och schaktade ytor gjordes med RTK-GPS och resultatet bearbetades därefter i GIS. Arbetet fotodokumenteras kontinuerligt med digital kamera.

Undersökningsområdet är ca 95x15 meter (Ö-V) och omfattar en yta om cirka 1420 m².

Undersökningsytan begränsas i söder och öster av vägbank/slänt mot Storgatan respektive parkeringsplats. Slänten fick inte vidröras då risk för ras var uppenbart. Utredningsområdet i norr begränsades av avsats/slänt mot Selångersån. Längs släntens avsats finns en nedgrävd elledning (Ö-V) vilket ytterligare begränsade vad som var möjligt att undersöka. I väst begränsades undersökningsytan av två kulturmärkta uthus. Träden inom området fick inte skadas, vilket även det minskade den tillgängliga undersökningsytan som uppskattades uppgå till ca 1000 m². Sju sökschakt öppnades om ca 153 m² vilket motsvarar ca 15 % av utredningsområdet.

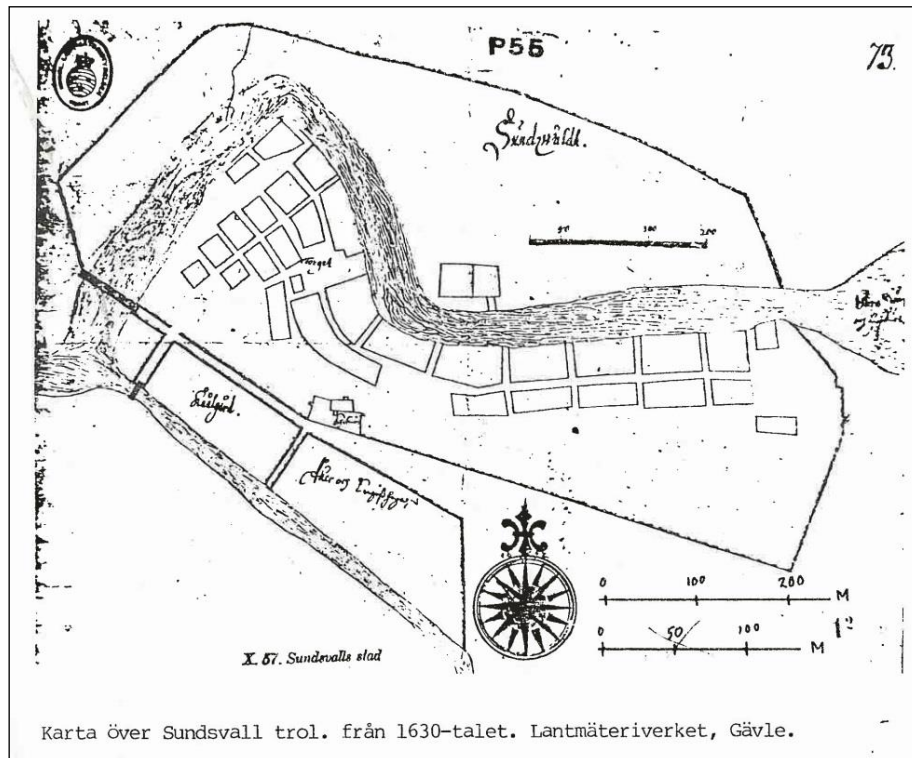
Figur 5. Översikt av utredningsområdet. Bokstaven S med siffra markerar sökschakt.

Områdesbeskrivning och äldre uppgifter

Sundsvall är beläget vid Selångersåns utlopp i Sundsvallsfjärden. Selångersdalen ligger strategiskt mitt i Medelpad mellan Indalsälven i norr och Ljungan i söder. Härifrån kunde man nå de båda dalgångarna som under förhistorisk tid och medeltid betraktades som genomfartsvägar. Under den katolska tiden hade Ljungandalen stor betydelse för pilgrimsfärderna till Trondheim, S:t Olofsleden. Vägen kom sedan att behålla sin betydelse som huvudled för kontakten med Jämtland och Norge (E14 följer idag stora delar av S:t Olofsleden). I nord-sydlig riktning fanns kustvägen, den så kallade Norrstigen (Liljequist 1983).

Selångersfjärden utgjordes av en djup havsvik med utmärkta hamnförhållanden. Runt fjärden fanns redan under järnåldern en etablerad jordbruksbygd. Rika lämningar och gravar från järnålder, S:t Olofs hamn och kyrkoruinen från 1200-talet visar på Selångers tidiga betydelse.

Sundsvalls stad grundades 1621 av Gustaf II Adolf. Enligt Ahnlund (1921:47) fanns namnet *Sundsvall* redan innan grundandet och Ahnlund menar att namnet betecknar den öppna strandplanen eller *vallen* mitt emot *Sunds by* eller gården *Sund*, som fanns på norra sidan om ån och bestod av fyra gårdar. På södra sidan om ån fanns *Köpstaden* med två gårdar och gården *Åkersvik*.

Figur 6. En tidig karta över Sundsvall (Liljequist 1983:24). Den första stadsplanen följde en senmedeltida stadsplanering med fyrkantiga kvarter och torg. I övrigt är planen traditionellt medeltida och anpassad efter platsens topografi (Liljequist 1983:29). Sundsvalls första kyrka hade ett dominerande läge på krönet av åsen i utkanten av staden (där Väderkvarnsbacken mot Grönborgsgatan ligger idag). Staden avgränsades av ett tullstaket och söder om detta fanns kålgårdar, åkrar och ängar. Om tullstaketet byggdes enligt tidens reglemente var det nästan 5 meter högt (Ahnlund 1921:69).

Sundsvalls äldsta stadsdelar ligger vid Åkroken, d.v.s. där Selångersån gör en skarp krök och bildar en halvö/udde på grusåsen mot norr. Platsen bör ha tillhört någon av tidigare nämnda byar. Selångersån var antagligen fortfarande segelbar, dock hade större fartyg redan innan Sundsvalls grundläggning slutat trafikera ån upp till Kungshamn i Selånger som ligger ca 4 kilometer nordväst och uppströms Åkroken. Att just Åkroken ändå valdes som centrum indikerar att platsen redan var en etablerad marknadsplats och/eller båtlaning för fiskare. Att Sidsjöbäcken mynnar ut i Selångersån vid Åkroken kan också ha varit en fördel, exempelvis för vattenkraft samtidigt som udden erbjöd också en lång strandlinje (Liljequist 1983:20–23).

Uppgrundningen av Selångersån bidrog till att stadens centrum redan 1648 flyttades till stenstadens nuvarande läge. Sundsvalls andra kyrka och kyrkogård låg där nuvarande Stadshuset står, vid torget och Vängåvans park där tidigare *Östra Tjärnen* fanns. Efter att staden flyttats verkar området kring Åkroken ha varit relativt öde, 1698 omnämns den som platsen för stadens gamla centrum och som "god betesmark". Först under 1700-talet började Åkrokenområdet befolkas igen (Fransson och Holmgren 1985).

Få arkeologiska undersökningar är gjorda i området för Sundsvalls äldsta delar. Inför exploatering av kvarteren *Humlegården* och *Barnhemmet* undersöktes 1985 en mindre yta där kullerstenar som tolkades som spår efter det gamla torget hittades. Inga andra konstruktioner eller avfallslager påträffades, något som undersökarna ansåg som anmärkningsvärt (Fransson och Holmgren 1985).

Åkroken hör till stadsdelen Västermalm som idag inrymmer bl.a. Mittuniversitetet och Åkroken Science park. Inför tillbyggnad för Mittuniversitetet har Murberget gjort mindre undersökningar 2014, samt schaktövervakningar 2015 och 2016 i området kring Grönborg, vilket utgör den ungefärliga platsen för Sundsvalls första kyrka och kyrkogård. Vid ingen av dessa undersökningar hittades spår efter den äldsta kyrkan eller stadsdelar (Lindeberg och Bäck 2015:1; 2015:2).

Figur 7. Salanderska uthusen, sett mot NV. Foto: John Molin, december 2016.

Åkroken 1

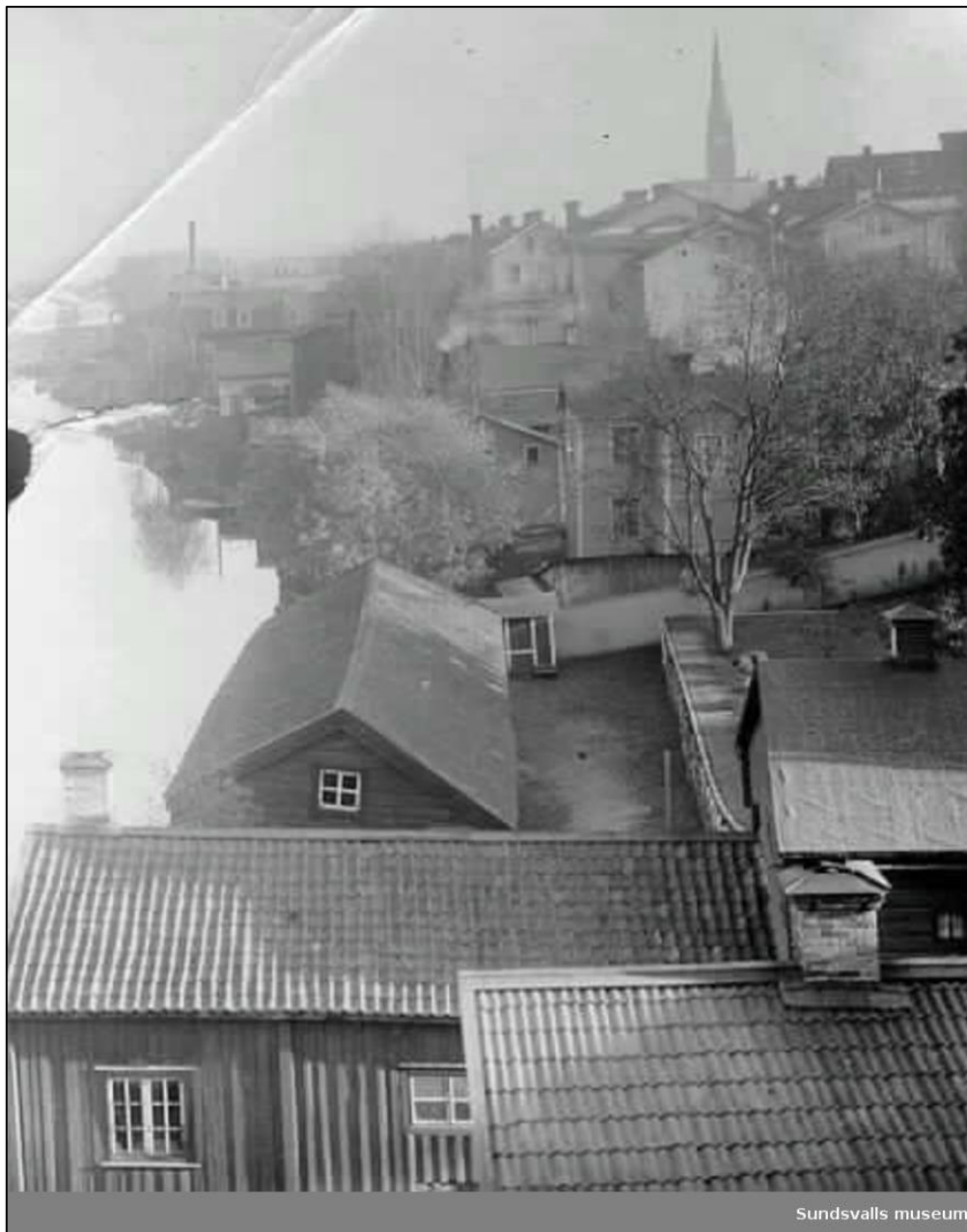
På tomten började färgfabrikör Salomon Salander uppföra en handelsgård år 1842. Huvudbyggnaden revs 1948 på grund av att Storgatan skulle breddas och 1961 revs uthuslängan utmed ån. Kvar finns idag det som kallas Salanderska uthusen. Det är två timrade, tätt stående byggnader vid Selångersåns strand strax nedströms universitetsområdet. Trädgården till handelsgården sträckte sig ca 3 meter österut från den stora lönn som fortfarande finns kvar.

Salanderska uthusen är en av få träbyggnader som finns bevarade från tiden innan stadsbranden 1888. De ligger två kvarter väster om platsen där stadsbranden ska ha startat.

Även de Salanderska uthusen hotades av rivning på 1980-talet, men fick vara kvar och renoverades 1988. Byggnaderna är Q-märkta, vilket betyder att byggnaderna har ett särskilt kulturhistoriskt värde och inte får förvanskas. Användningen skall anpassas efter byggnadens och platsens kulturvärde (Riksantikvarieämbetet).

Figur 8. Undersökningsområdet sett mot öster. Jämför med den äldre bilden på nästa sida: den stora lönnen närmast mitt i bild och lönnen som står på terrassen på figur 9 ska enligt uppgift vara samma träd. Foto: John Molin, december 2016.

Figur 9. Salanderska gården och åstranden mot öster. Fotot taget innan 1961 då uthuslängan längs med ån revs. Lönner på terrassen finns kvar idag. Foto från Sundsvalls museum (SuM-foto 006157).

Stadsbranden 1888

Stora delar av Sundsvall hade härjats av bränder tidigare, men Sundsvallsbranden den 25 juni 1888 är den mest omfattande både i Sundsvall och i Sveriges historia. Samma dag brann också större delen av Umeå. Vad som orsakade branden i Sundsvall är inte helt säkert, men de flesta uppgifter anger att en gnista från ångbåten *Selånger* var orsaken. Vädret var varmt, torrt och blåst. Fartyget åkte längs Selångersån upp mot stadens centrum i Åkroken. En gnista från fartyget blåste upp på land och den första byggnaden som elden fick fäste i var ett brygghus mitt emot dagens sporthall; dvs. inom eller i närheten av undersökningsområdet. På kvällen var Sundsvall en ruinstad och enligt uppgift blev 7-8000 människor hemlösa. Stadens hus byggdes sedan upp i sten och är det som karakteriserar Sundsvalls centrum idag.

Figur 10. Vy efter stadsbranden 1888, Kyrkogatan österut (SuM-foto 007472).

L.P. Hamrins garveri

I kvarteret Brohuvudet, Storgatan 68-70 låg i mitten/slutet av 1800-talet till början av 1900-talet L.P. Hamrins Garveri; ett av de större garverierna i Norrland. Det startades ca 1846 av en 21-årig Lars Petter Hamrin (1825-1903) och drevs till början av 1900-talet. Förutom garveri drev Hamrin även en läder- och skohandel (Sundsvallsminnen: Sundsvalls Tidning 1957-08-10). Området revs omkring 1957.

Figur 11. Lars Petter Hamrin. Foto ur Sundsvalls historia, del 4 Porträttgalleri.

Figur 12. Södra åstranden. Byggnaden till höger tillhörde det Salanderska färgeriet. Husen längst till vänster kan vara platsen för garveriet. Foto: Sundsvalls museum 1920-1970, troligen innan 1957 då delar av området revs. (SuM-foto 006162).

Lite om 1800-talets garverihantverk

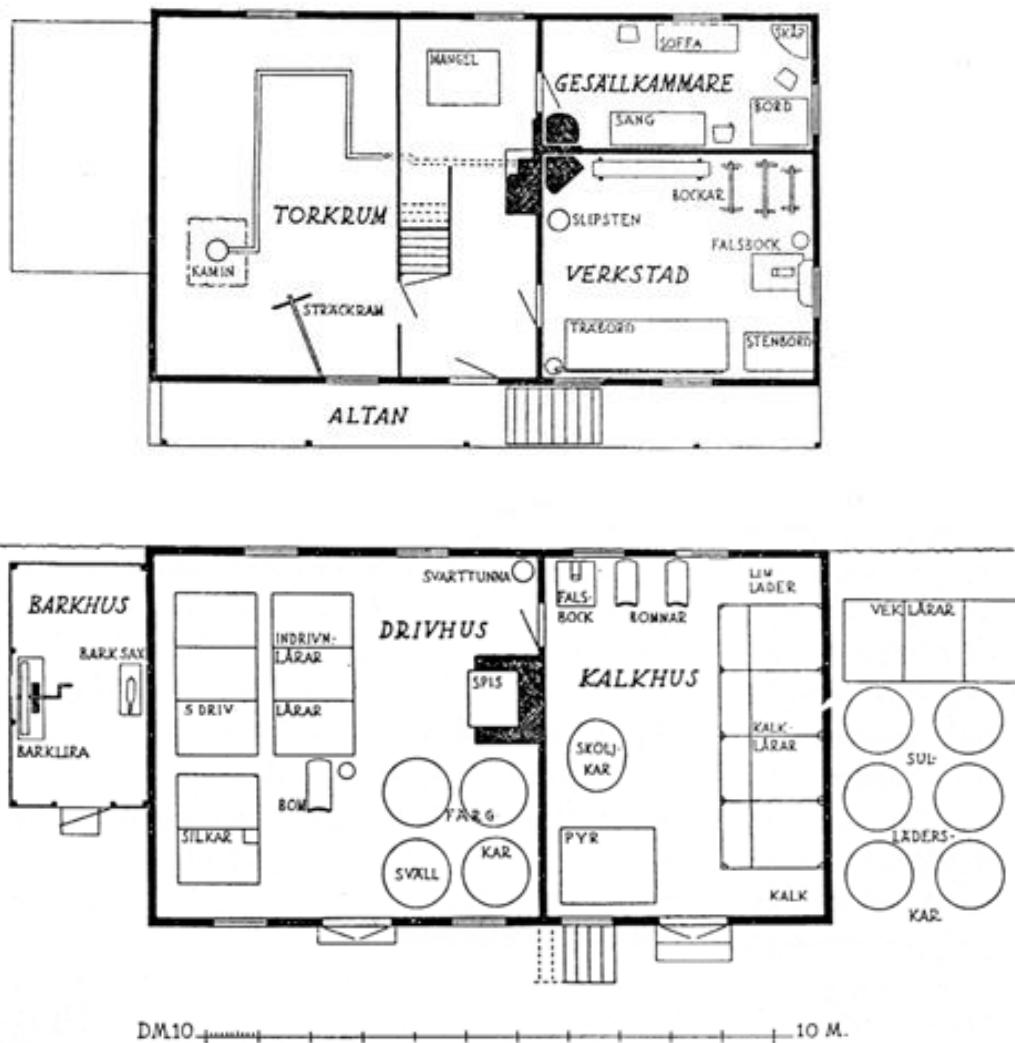
Vid arkeologiska undersökningar i städer, och då i närheten av vatten, påträffas ibland lämningar efter garveriverksamhet. Ibland finns träkaren kvar och ibland finns bara tjocka barklager. Garverierna hade stort behov av vatten för att tvätta av och bereda skinnen, de förlades därför ofta vid vattendrag. Garvningens moment var också utrymmeskrävande och spred (obehaglig) lukt.

Byggnaden skulle innehålla tre olika delar; *kalkhuset*, där hudarna förbereddes, *driuhuset* där själva garvningen skedde och *tåghuset* där hudarnas gjordes färdiga för försäljning eller leverans. Garvkar kunde också stå utomhus. Att barkgarva kunde ta flera månader och hudarna flyttades i omgångar mellan barklag med gradvis ökande koncentration, innan de var genomgarvade (Ågren 1996, s 131ff). Möjligen är det sådana garvkar med bark/träflis som hittades vid denna undersökning i Åkroken.

Olika tekniker har använts till garvning. Ågren (1996, s 130f) nämner fettgarvning, rökgarvning, vegetabilisk garvning (bark), mineralgarvning (alun eller koksalt) som de viktigaste. Kromgarvningen infördes i slutet av 1800-talet och blev sedan dominerande med mer storskaliga garverier.

Vid en arkeologisk schaktövervakning i Enköping av Upplandsmuseet 2009 påträffades fem träkar på rad (Ölund 2009:10) som är mycket likt de som fanns i Åkroken. I Enköping fanns också ett större avlångt kar eller ränna intill de fem tunnorna. De har tolkats som kar för sulläder som stod utomhus (Ölund 2009:148).

Bilderna nedan (figur 13) visar planlösningen av ett garveri från 1800-talet, som jämförelse till vad som kan ha funnits kring tunnorna i Åkroken.

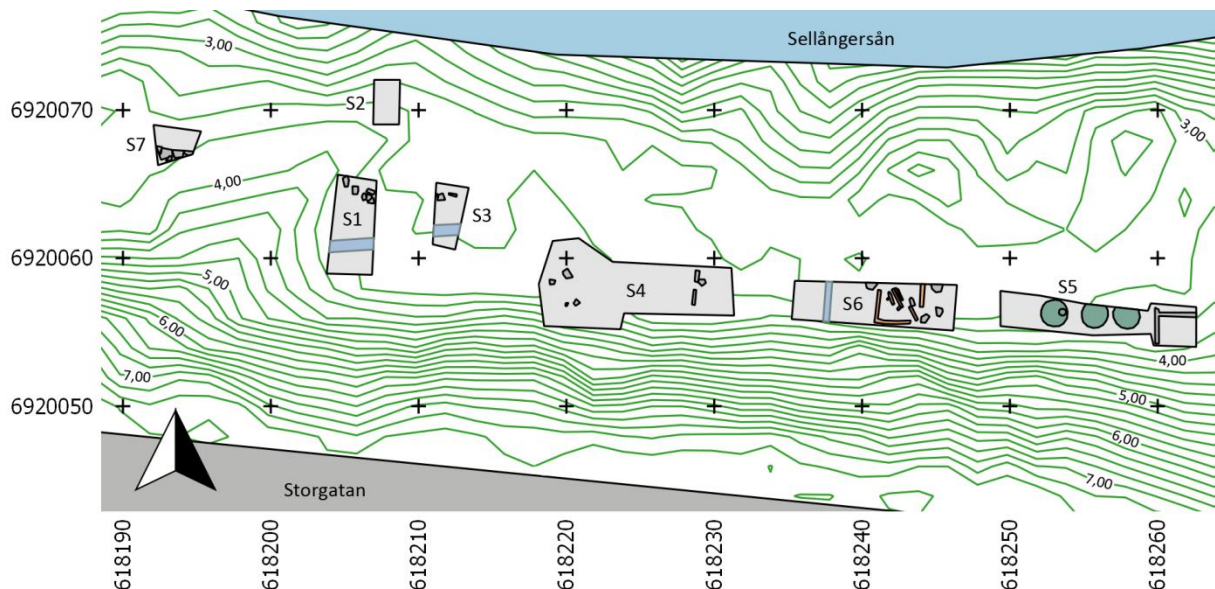

Figur 13. Planlösning över ett garveri från Vimmerby flyttat till Skansen, med garveriets olika delar. Utanför ligger karbacken med sulläderskar och verklårar (Ågren 1996:132).

Utvärdering och Resultat

Inom undersökningsområdet öppnades sju sökschakt med grävmaskin. De upptagna schaktens yta motsvarar ca 15 % av utredningsområdet. Handgrävning och rensning av schakten gjordes för att kontrollera lagerrelationer och tillvarata fyndmaterial för datering. Försök med metalldetektor genomfördes, men visade sig vara oanvändbart då det fanns för mycket metallskrot i fyllnads- och jordmassorna inom hela undersökningsområdet.

Undersökningsytan begränsades i söder och öster av vägbank/slänt mot Storgatan respektive parkeringsplats och i norr av slänt mot Sellångersån. Längs släntens avsats mot ån finns en nedgrävd elledning (Ö-V) vilket ytterligare begränsade vad som var möjligt att undersöka, och inom den plana ytan fanns även dagvatten/avloppsledningar att förhålla sig till vid schaktningen. Träden inom området fick inte skadas, vilket även det minskade den tillgängliga undersökningsytan.

Figur 14. Bokstaven S med siffra markerar sökschakt. Ekvidistans på höjdkurvorna är 20 centimeter.

I undersökningsområdets västra del, i schakt 7, påträffades en rad kallmurade stenar vilka kan vara en rest av den terrassering som fanns på Salanderska innergården och som kan ses på äldre foton. Längst i öster av undersökningsområdet fanns rester av ett hus av modernare årgång, med betonggrund.

I undersökningsområdets mellersta del i schakt 4 och 6, fanns dels rester av ytterligare en senare husgrund, med betong, men även något äldre spår i form av en träkonstruktion i schakt 6, möjligen rester av en källare eller del av garveriet. Det var en grop fylld med massor bestående av kol och hårt brända rivningsmassor, tegel, takpannor, glas, textil, skor, metallskrot mm.

Det hårt brända materialet fanns inte i områdets västra del utan började dyka upp i mitten och östra delarna av undersökningsområdet (schakt 5 & 6). I schakt 5 fanns under de brända fyllnadsmassorna tre stora laggade tunnor av ek nedgrävda i leran. Tunnorna var vattenfyllda

och i övre delen fulla av brandrester, trasigt porslin, glas, tegel mm. I en av tunnorna fanns en laggad hink eller mindre tunna, med ungefär samma djup som den större. I både hinken och tunnornas botten fanns träflis, som direkt vid framtagandet såg helt färskt och ljust ut. När syret kom åt träet mörknade det omgående och blev svart.

Tunnorna är mest troligt garvkar; på platsen fanns i mitten/slutet av 1800-talet till början av 1900-talet L.P. Hamrins Garveri, ett av de större garverierna i Norrland (Sundsvallsminnen: Sundsvalls Tidning 1957-08-10). Mer djupgående efterforskningar än vad som varit möjligt till denna rapport, skulle kunna ge ytterligare information om garveriverksamheten.

Fyllningen med brandrester och eldpåverkade föremål visar att garverikaren fyllts igen i samband med, eller snart efter, stadsbranden 1888. Mest troligt brann också garveriet 1888 för att sedan åter uppbyggas. Enligt artikeln i Sundsvalls Tidning (1957-08-10) ska branden ha börjat på gården väster om garveriet och spridit sig österut.

Tunnorna/karen i Åkroken kan ha stått utomhus nedgrävda i blåleran (kanske med tak över) men de kan också ha varit nedgrävda inne i garveriets drivhus (Ågren 1996:132.) Träkonstruktionen som hittades i schakt 6, ungefär 7-8 meter väster om tråkaren, kan vara rester från någon del av garveriet. Avståndet är inte orimligt.

Fynd

De fynd som påträffades vid undersökningen utgjordes främst av föremål från slutet av 1800-talet och framåt. Inget noterades som kunde bedömas vara äldre än 1850.

Rödgoods, som annars är en vanlig fyndkategori vid undersökningar i stadslager och brukar användas för datering, fanns endast i enstaka fragment. Den skärva som såg ut att kunna vara lite äldre låg i fyllmassorna kring en rörledning (figur 22).

Fyndmaterialet utgjordes bl. a. av diverse metallskrot, spik, ett bryne, porslin, läderbitar, hår (eller lin?), skor, textilier, snapsglas, pressglas, brända fragment av en trätunna, obrända ben, hela och fragment av sodaflaskor, ölfaskor, enstaka rödgods, keramik, kakelugnsdelar, enstaka kritpipsfragment, bräder och stockar samt en kromad stötfångare från en bil. Rivningsmaterial i form av tegel och takpannor fanns i stora mängder i fyllmassorna. En stor del av rivningsmaterialet och föremålen från schakt 5 och 6 var hårt brända och kan antas ha ursprung i branden 1888.

De laggade trätunnorna som påträffades i schakt 5 kan väl sägas vara ett mellanting mellan fynd och anläggningar. Den västligaste av dem snittades med grävmaskin och innehållet i den mindre tunnan/hinken gröptes ur. Fyllningen i bägge bestod först av hårt brända byggrester och föremål (se ovan) och i botten träflis.

Endast några fynd har tillvaratagits (bilaga 2). Övriga är enbart dokumenterade med foto.

Figur 15. En del av fyndmaterialet från schakt nr 6.

Figur 16. Den mindre tunnann/hinken som stod i den västligaste av de tre stora tunnorna i schakt 5.

Figur 17. En del av det brända materialet som fanns i den övre delen av tunnorna i schakt 5. Hårt bränd takpanna nederst, en bränd porslinstallrik i övre delen. Det blomformade föremålet är en knopp/handtag av porslin som inte verkar vara bränd.

Figur 18.
Porslinslock med närmast utsuddat tryck, men man kan ana att det varit en bild på en björn och runt kanten texten VERITABLE GRAISSE D'OURS. Burken har innehållit hår/skäggräm; "björnpomada". Troligen från mitten - slutet av 1800-talet. Från schakt 5.

Figur 19. Bild på hel burk från Guerlain Parfumes hemsida.

Figur 20.
Del av betonggolv med fastmålad 1-öring från 1955. Schakt 4.

Figur 21.
Porslin, spik, rödgods, kritpipsfragment, kakelugnsfragment, glas från schakt 4.

Figur 22.

En skärva rödgods som låg i fyllnadsgruaset till dagvattenledning i schakt 6, vilket gör att ursprunget är osäkert.

Figur 23.

Flaskglas, snapsglas, pressglas fanns det gott om. De här är från schakt 6.

Figur 24.

Två glasflaskor som klarat sig från att krossas under sten- och jordmassor i schakt 6. Den övre är en sodaflaska med rundad botten, 1800-tal.

*Figur 25.
Brända föremål från schakt 6.
Delar av rödgods, porslin, en
selterflaska av stengods
(sida/hank/hals), kakelugn.*

*Figur 26.
Olika porslinsdelar i schakt 6
intill träkonstruktionen.
Kaffekopp, fat, tallrik,
soppskål.*

*Figur 27. Stor spik,
kopparbleck, ett bryne,
obrända (djur)ben,
kritpipsfragment,
från schakt 6.*

*Figur 28.
Hårt brända och förvridna
takpannor.*

*Figur 29.
En hopsmält och delvis sintrad
klump av olika föremål, bl a en
selterflaska av stengods, järn,
glas mm.*

*Figur 30.
Samma som ovan.*

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsmuseets dnr:2017/110

Länsstyrelsens dnr:431-8627-16

Län: Västernorrland

Landskap: Medelpad

Kommun: Sundsvall

Socken: Sundsvall

Raä nr: 21:1

Fastighet: Åkroken 1

Kartblad: 17H 4f Sundsvall

Schaktad yta under utredningen: 153 m²

Koordinatsystem och höjdvärden: Sweref 99 TM

Koordinater områdets mitt: N 6920062 E 618227

Nivå över havet: 3,5-4 m ö h

Undersökningstid: 19-22 juni 2017

Personal: Maria Lindeberg & David Loeffler,

Rapportsammanställning: Maria Lindeberg & David Loeffler

Dokumentationsmaterial i form av fotografier, mätfiler och beskrivningar förvaras på Murberget, Läns museet Västernorrland.

Arkivhandlingar

Ärendet förvaras i arkivet på Murberget Läns museet Västernorrland. Ritningar förvaras i Murbergets topografiska ritningsarkiv.

I ärendet ingår, förfrågan om undersökningsplan, undersökningsplan och kostnadsberäkning, beslut samt andra relevanta handlingar.

Referenser

- Ahnlund, Nils. 1921a. *Sundsvalls historia. Del I. Tiden 1621–1721*. Sundsvall.
- Ahnlund, Nils. 1921b. *Sundsvalls historia. Del II. Tiden 1721–1803*. Sundsvall.
- Ahnlund, Nils & Löfgren, Bernhard (red.), *Sundsvalls historia. D. 4, Porträttgalleri omfattande stadsfullmäktige och stadsfullmäktiges sekreterare samt magistrat för tiden 1863-1921*, Sundsvall, 1921-1922
- Boström, Svenåke. 1988. Den tändande gnistan... Staden som reste sig ur askan. Sundsvalls tidning AB.
- Cornell, Henrik. 1939. *Sveriges kyrkor*. Konsthistoriskt inventarium. Medelpads kyrkor, Västernorrlands län, Härnösands stift.
- Fransson, Ann och Holmgren, Åsa. 1985. Rapport över arkeologisk undersökning i Åkroken, Kvarteren Humlegården och Barnhemmet. Fornlämning nr 21 Sundsvalls stad, Västernorrlands län. Läns museet Murberget, Härnösand 1985.
- Hanæus, Åke. 1974. Sundsvall Stad i centrum.
- Liljequist, Inger. 1983. *Sundsvalls bebyggelsehistoria 1621-1650*. Sundsvalls stadsmuseum.
- Lindeberg, Maria. Hägerman, Britt-Marie och Arnarsson, Óskar Leifur. 2014. *Särskild arkeologisk utredning och förundersökning av Raä 21 och 44:3 inom fastigheten Stadshuset 2 i Sundsvalls stad, Sundsvall kommun*. Murberget Läns museet Västernorrland Rapport 2013:7
- Lindeberg, Maria och Bäck, Mathias. 2015. Arkeologisk utredning av Förrådet 4, Raä 55 och Raä 21. Åkroken, Sundsvall. Murberget Läns museet Västernorrland Rapport 2015:1
- Lindeberg, Maria och Bäck, Mathias. 2015. Arkeologisk förundersökning av del av Raä 21 Sundsvall inom kvarteret Grönborg 8. Åkroken, Sundsvall. Murberget Läns museet Västernorrland, Rapport 2015:2
- Nyberg, Patrik. 2014. Salanderska uthusen. Kulturresevat i Sundsvalls kommun. Åkroken 1 Vård och underhållsplan. Mittuniversitetet – Träakademin.
- Norrland brinner!: en beskrifning öfver eldsvådorna i Sundsvall, Umeå m. fl. ställen : några anteckningar af ett ögonvittne*. 1988[1888]. Sundsvalls Kulturnämnd
- Sundsvalls Gustav Adolfs kyrka 1894–1994*. Broschyr.
- Ågren, K., 1996. Garvare. I *Hantverk i Sverige*. Red Nyström, Biörnstad och Bursell. LTs förlag i samarbete med Nordiska museet. Stockholm.
- Ölund, Anna. 2009. Garveriverksamhet i kvarteret Snickaren i Enköping. Upplandsmuseet rapport 2009:12.

Otryckta källor:

Akt	Karta	Åtgärd	Förrättningsår	Arkiv
X57-1:v1:63-66	Sundsvalls stad	Geometrisk avmätning	1642	Lantmäteristyrelsen
X57-1:4	Sundsvalls stad	Geometrisk avmätning	1698	Lantmäteristyrelsen
X57-1:13	Sundsvalls stad Kronobränneriet	Avmätning	1777	Lantmäteristyrelsen
X57-1:17	Sundsvalls stad Regale bränneriets hus och tomt	Avmätning	1788	Lantmäteristyrelsen
2281k-s16	Sundsvalls stad	Karta	1873	Lantmäterimyndigheterna

Fotoarkivet Sundsvalls museum:

<https://digitaltmuseum.se/011014641710/bebyggelse-vid-selangersan-bild-1-byggnaderna-tillhorde-salanderska-garden?i=4&aq=text%3A%22Salanderska%22>

<https://digitaltmuseum.se/011014641744/aldre-bebyggelse-pa-vastermalm-bild-1-2-salanderska-garden-det-som-finns>

<http://sok.sundsvallsminnen.se/dokument/info?AID=23251&TES=Dtextp>

<https://guerlainperfumes.blogspot.se/2013/11/veritable-graisse-dours.html>

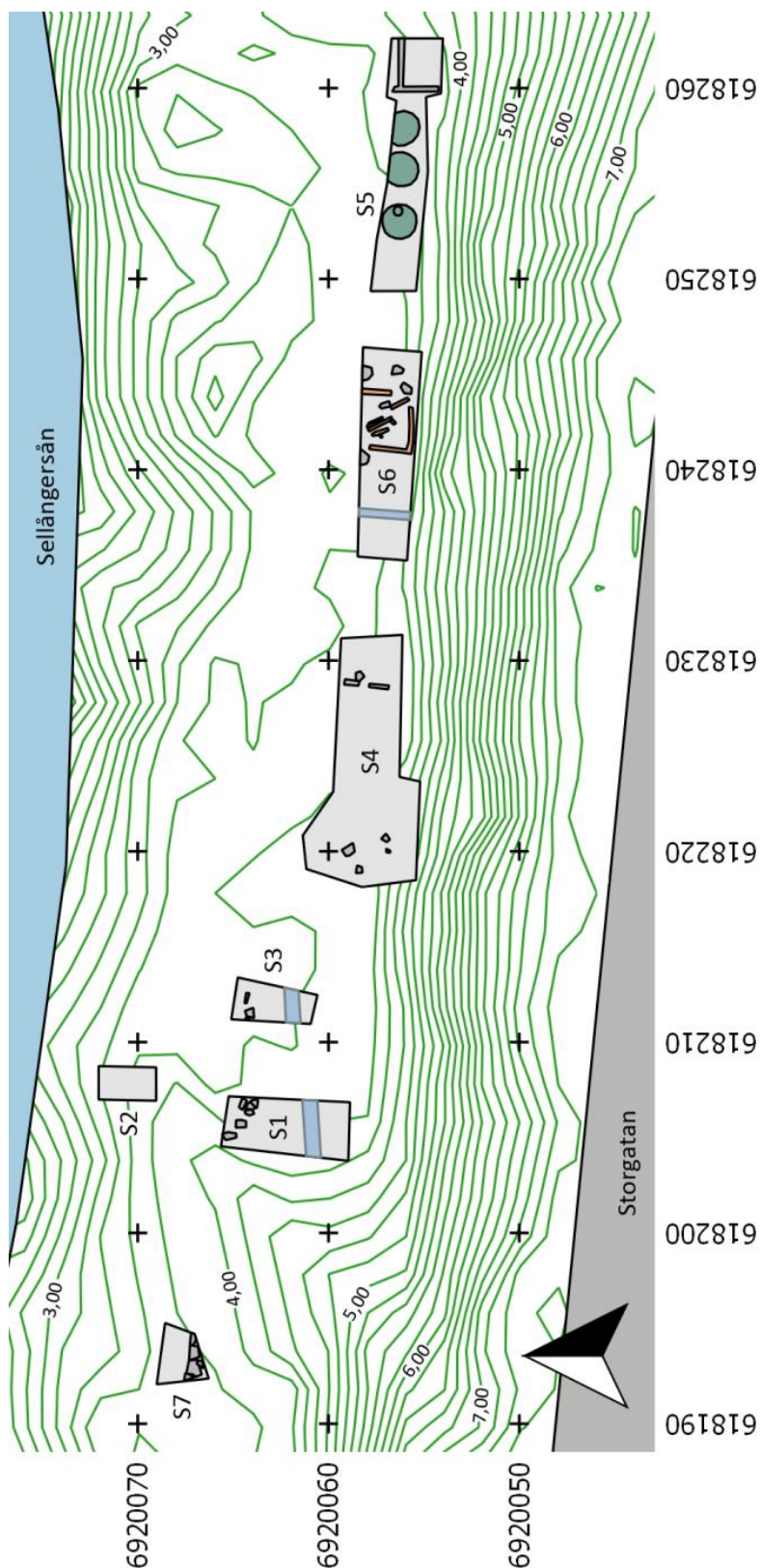
Bilagor

1. Schaktbeskrivningar och planer
2. Fyndlista
3. Fotolista
4. Fotoark
5. L. P. Hamrins garveri gav fläkt och lukt väst på stan

1. Schaktbeskrivningar och planer

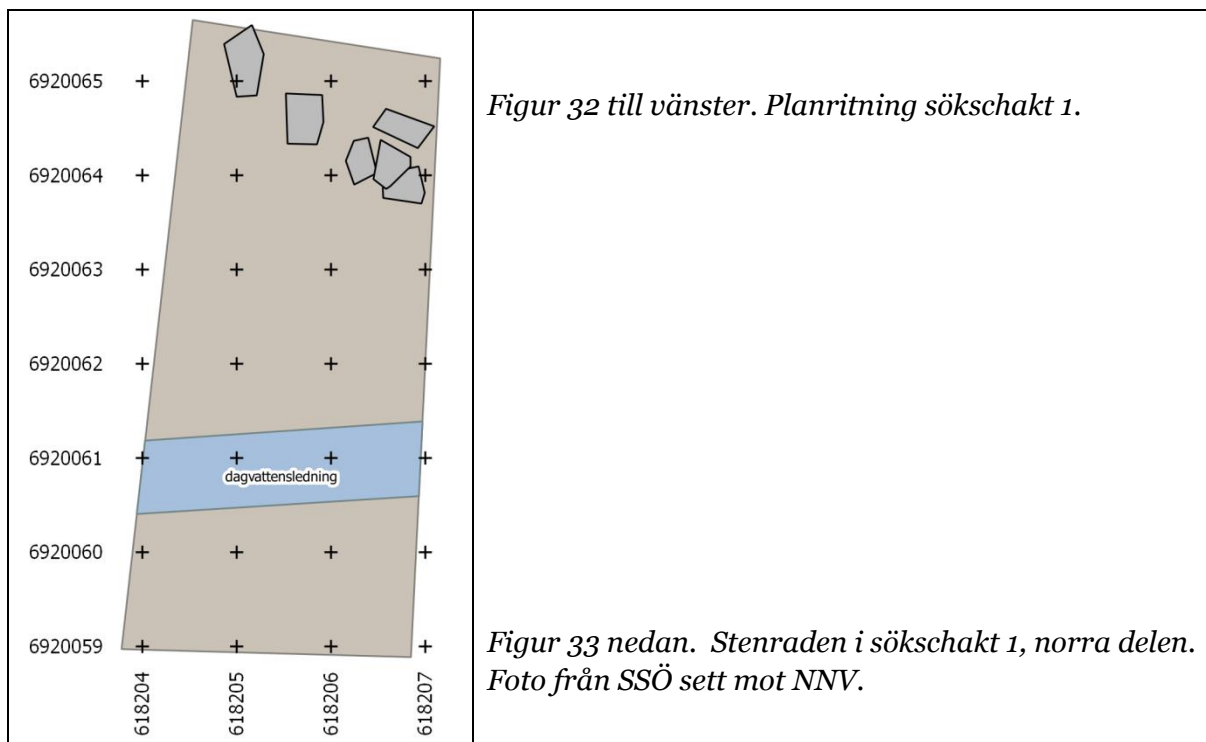
Sju sökschakt togs upp på ett sammanlagd yta av ca 153 m². Hur och var schakten kunde grävas begränsades av olika slags ledningar (el/tele och avlopp/vatten), träd som inte fick skadas samt slänten mot Storgatan i söder och mot Sellångersån i norr.

Figur 31. Bokstaven S med siffra markerar sökschakt. Ekvidistans på höjdkurvorna är 20 centimeter.

Sökschakt 1. Koordinat i SÖ hörnet; N 6920058,88 E 618206,85 Z 3,81 m.ö.h.

Schaktet togs upp med grävmaskin och var ca 7x3 m stort (N-S), täckte en yta av ca 19 m² samt undersöktes till ett djup av ca 1,5 meter. Under den ca 0,2 meter tjocka grästorven framkom i schaktets södra del ett dike med öst-västlig längdriktning och ca 3 meter bred som syntes som en grå färgning bestående av finkornig sand. I diket, ca 0,8 meter under markytan, framkom ovansidan till en dagvattensledning av betong, ca 0,8 meter bred. I schaktens norra del strax under grästorven framkom brun sotig sand med sex på rad tuktade och lösplacerade stenar, ca 0,5-0,8 meter långa och 0,3-0,5 meter breda, tillsammans med tegel, porslin och kakelugnsfragment. Stenraden är troligen rest av en (hus)grund som även syns i sökschakt 3, se nedan.

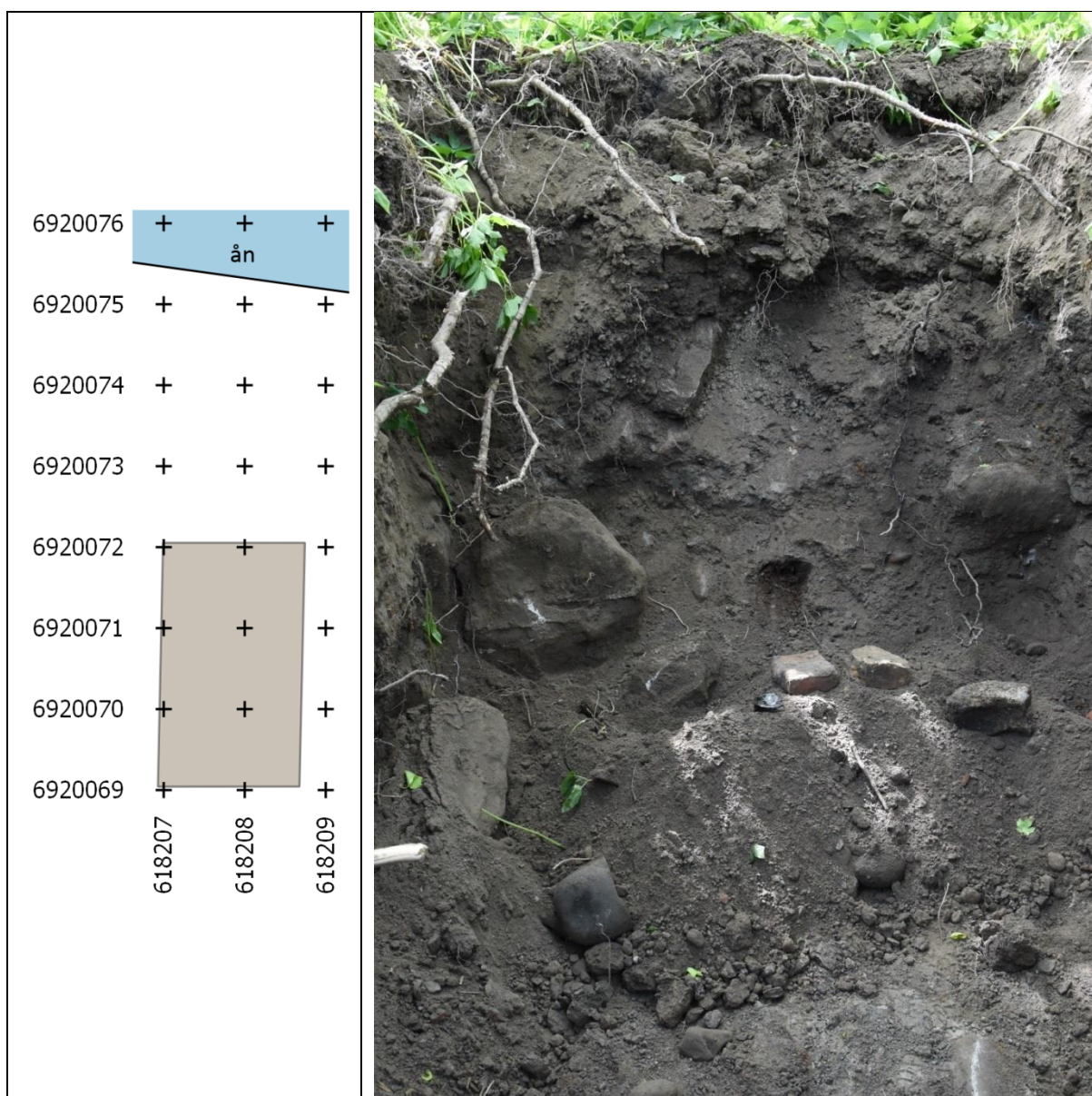

Figur 33 nedan. Stenraden i sökschakt 1, norra delen. Foto från SSÖ sett mot NNV.

Sökschakt 2. Koordinat i SÖ hörnet; N 6920069,04 E 618208,68 Z 3,45 m.ö.h.

Schaktet togs upp i slänten ner mot ån med grävmaskin och var ca 3,2x1,8 m stort (N-S), täckte en yta av ca 5 m² och undersöktes till ett djup av ca 1,5 meter. Syftet var att se om det fanns rester efter en kaj anläggning intill ån. Jordmaterialet i schaktet bestod av omrörd brunsvart sandig fyllnadsmassa med inslag av rött och gult tegel. I schaktets södra sida framkom fem större otuktade stenar, 0,4-0,8 meter stora. Stenarna syntes inte bilda en konstruktion av något slag och tycks i likhet med övriga material i schaktet utgöra sentida fyllnadsmaterial som upplagts mot ån.

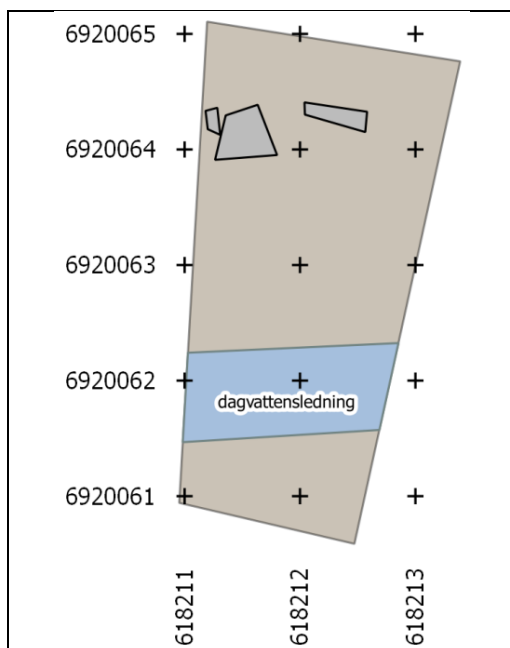

Figur 34 till vänster; sökschakt 2 i plan och norr därom Selångersån.

Figur 35 till höger; sökschakt 2 södra profilen ca 1,5 meter under markytan. Foto från N sett mot S.

Sökschakt 3. Koordinat i SÖ hörnet; N 6920060,58 E 618212,47 Z 3.61 m.ö.h.

Schaktet togs upp med grävmaskin och var ca 4,4x1,8-2,4 meter stort (N-S), täckte en yta av ca 8 m² och undersöktes till ett djup av ca 1,5 meter. Under den ca 0,2 meter tjocka grästorven framkom i schaktets södra del ett dike med öst-västlig längdriktning och ca 3 meter bred som syntes som en grå färgning bestående av finkornig sand. I diket, ca 0,5 meter under markytan, framkom ovansidan av en dagvattensledning, ca 0,8 meter bred, av betong. Denna är samma ledning som hittades i schakt 1, se ovan. I schaktens norra del strax under grästorven framkom svart-brun sotig, omrörd grusig sand med en inbladning av tegel, kakelugnsfragment och några skifferplattor. Cirka 0,7 meter under markytan framkom på rad tre löst placerade och tuktade stenar, ca 0,25-0,6 meter lång och 0,15-0,4 meter bred, som troligen utgör rest efter en (hus)grund som även syns i sökschakt 1, se ovan.

Figur 36 till vänster. Planritning sökschakt 3.

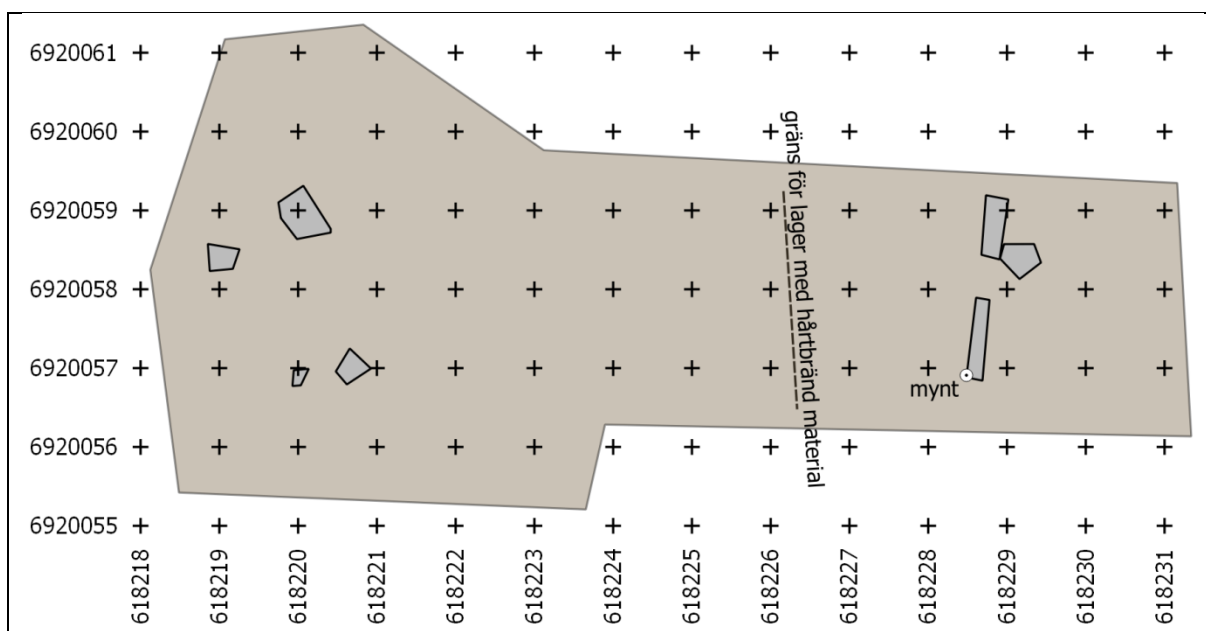
Figur 37 nedan. Tre tuktade stenar i norra kortsidan av sökschakt 3. Foto från S, sett mot N.

Sökschakt 4. Koordinat i SÖ hörnet; N 6920056,13 E 618231,34 Z 3.52 m.ö.h.

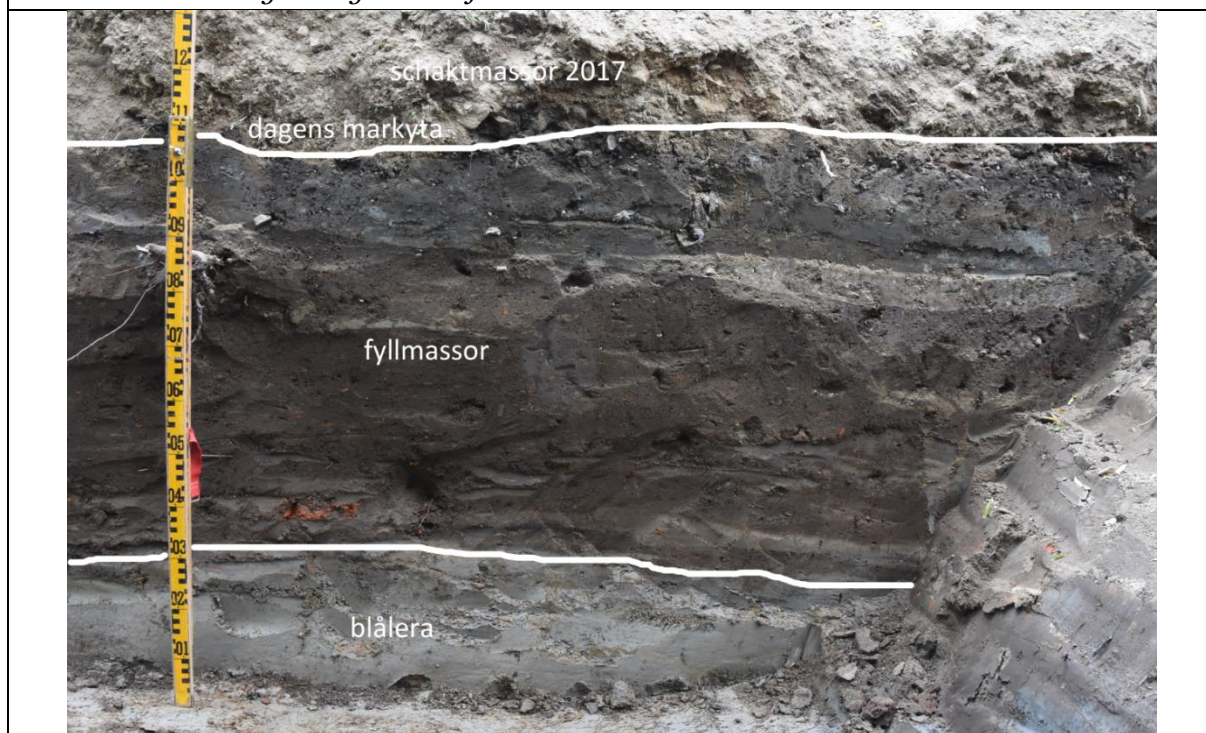
Schaktet togs upp med grävmaskin och var ca 13,5x3,5-6,5 meter (Ö-V), täckte en yta av ca 53,8 m² och undersöktes till ett djup av ca 1,1–1,6 meter.

I schaktets västra del, under den ca 0,15 meter tjocka grästorven, framkom ett 0,8 meter tjockt lager av omrörd fyllnadsmassor bestående av en blandning grå, brun och svart sotig grus, sand och lera med mindre inslag av tegel, murkna och sågade plankor, fragment av kritpipa, lergods/rödgods och kakelugn, tuktade trottoarstenar och några otuktade stenar, 0,2–0,6 m stora.

Figur 38 ovan. Planritning sökschakt 4.

Figur 39 nedan. Schakt 4. Södra profilen i västra delen av schaktet med ett lager omrörda fyllnadsmassor bestående av en blandning grå, brun och svart sotigt grus, sand och lera med inslag av tegel. Foto från N sett mot S.

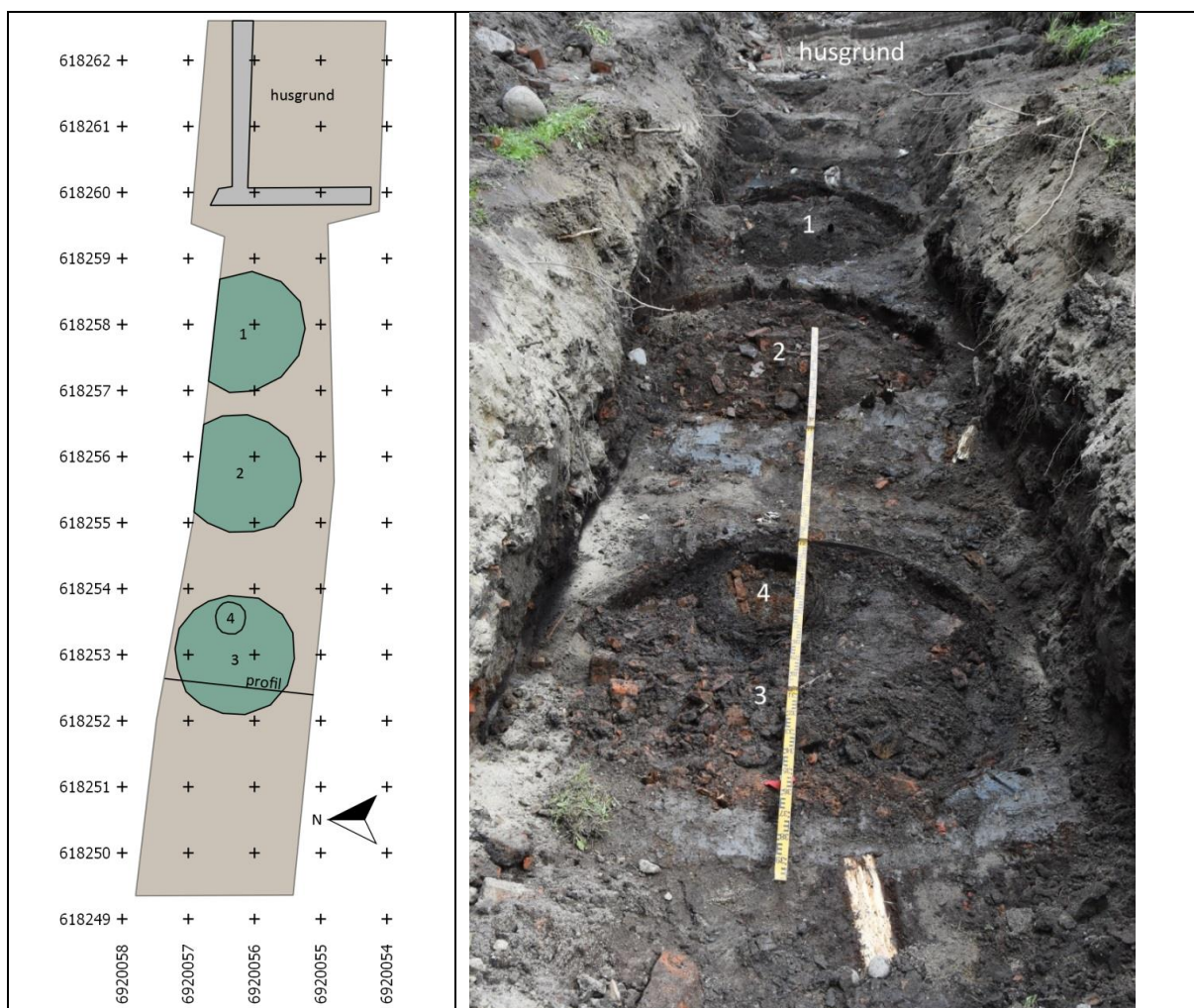
I schaktets östra del, under den ca 0,15 meter tjocka grästorven, framkom ett ca 0,8 meter tjockt lager av omrörda fyllnadsmassor bestående av en kraftig, svart, sotig blandning av grus, sand och lera med omfattande inslag av tegel, fragment av kritpipa, lergods, spikar, glas. Materialet i detta lager var ställvis eldpåverkat och utgör troligen delvis rester efter ett utschaktat brandlager. Därunder framkom blålera. I denna omrörda fyllnadsmassa framkom ca 0,5-0,6 meter under markytan rester efter en husgrund bestående av två tuktade syllstenar, 0,8-1 m långa och 0,2-0,3 meter breda. Fastmålade med grönfärg på den södra liggande syllstenen var en 1-öring från 1955.

Figur 40. Schakt 4; foto från Ö och sett mot V, ca 0,5-0,6 meter under markytan. Västra delen av schaktet bestod av omrörd blandning av grå, brun och svart fyllnadsmassa. Schaktets östra del bestod av en kraftig hårt bränd brun-svart sotig fyllning med stort inslag av bl.a. tegel. Denna fyllning tilltar ju längre mot öster man kommer, se sökschakt 5 och 6. I förgrunden syns även syllstenar till husgrund. Fastklistrad/fastmålade med grönfärg på den vänstra (södra) syllstenen var en 1-öring från 1955. Till vänster i bild är grävmaskinisten Tommy Jonasson och till höger är David Loeffler.

Sökschakt 5. Koordinat i SÖ hörnet; N 6920054,02 E 618262,59 Z 3,47 m.ö.h.

Schaktet togs upp med grävmaskin och var ca 13,75x1,75-3 meter (Ö-V), täckte en yta av ca 29,6 m² och undersöktes till ett djup av ca 2 meter. I schaktets östra del ca 0,4-0,5 meter under markytan framkom en sentida husgrund av betong med tillhörande skrot och sopor. Denna har inte närmare undersökts. Resterande delar av schaktet väster om husgrunden bestod av ett kraftigt svart sot- och kolbemängt hårt bränt lager, ca 0,6-0,7 meter tjockt, med mycket tegel. Under detta framkom ett lager blålera. Nedgrävd i blåleran fanns på rad (Ö-V) rester efter tre tunnor (nr. 1-3) av trä, runda, ca 1,9 meter i diameter och 0,8 meter djupa, tillverkade av sågade ek(?)plank, ca 10-15 centimeter breda och 5 centimeter tjocka, med en bindning av järn (nr 2) och trä (nr 1 och 3). Innehållet i tunnornas översta del bestod av ett kraftig svart sotigt och kolbemängt lager med hårdbränt material tillsammans med tegel, glas, porslin, spik, kakelugnsfragment, keramik och tegelpannor, varav några var sintrade, deformerade samt söndersmält genom stark värme. I östra sidan av tunna nr 3 fanns en trähink (nr 4) som var 43 centimeter i diameter och 70 centimeter hög/djup, tillverkad av sågade ek(?)plank, ca 10 centimeter breda och 2-3 centimeter tjocka, med en bindning av trä. En profil (N-S) togs upp genom östra delen av tunna nr 3. Där syntes att det översta lagret består av den hårdbrända fyllningen som var ca 0,5 meter tjock. Därunder fanns ett 0,3 meter tjock lager bestående av träflis, 2-6 centimeter stora och 1-2 centimeter tjocka. Innehållet/lagerföljden i hinken var detsamma som i tunnorna.

Figur 41 vänster. Planritning sökschakt 5. Tunna nr 1-3 och hink nr 4.

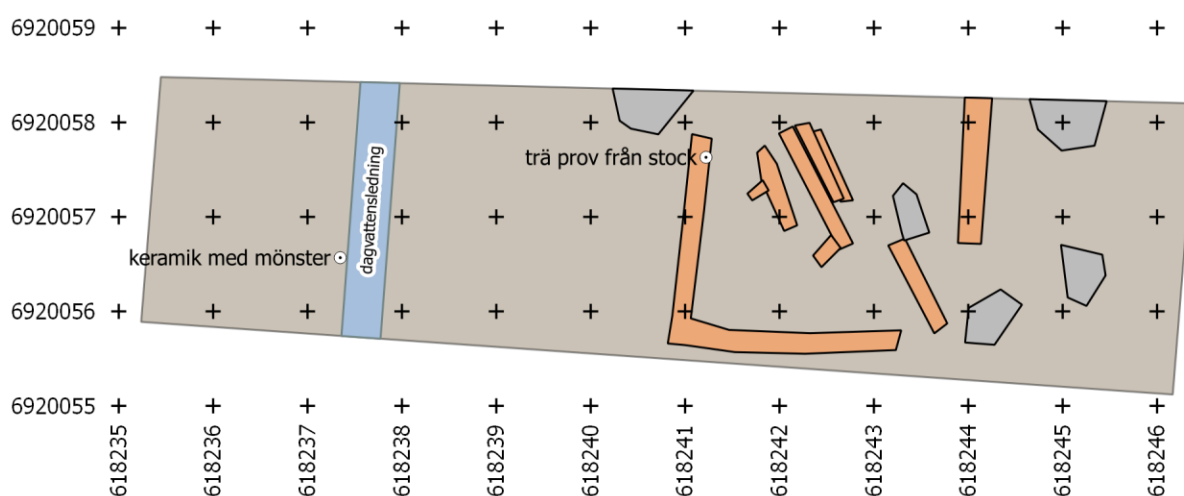
Figur 42 höger. Sökschakt 5 med tunna nr 1-3 och hink nr 4. Foto från V, sett mot Ö.

Sökschakt 6. Koordinat i SÖ hörnet; N 6920055,10 E 618246.16 Z 3.51 m.ö.h.

Schaktet togs upp med grävmaskin och var ca 11,5x2,75-3,25 meter stort (Ö-V), täckte en yta av ca 31 m² och undersöktes till ett djup av ca 1,5 meter.

Schaktets västra del, under den ca 0,2 meter tjocka grästorven, upptogs till stor del av ett dike som korsar schaktet med en N-S riktning. Dikets fyllning bestod av omrörda jordmassor med en blandning av grå, brun och svart sotigt grus, sand och lera med inslag av tegel och glaserat rödgods. På ca 1,3 meters djup under markytan påträffades en dagsvattenledningsrör, ca 0,4 meter brett, av plast och keramik.

På bägge sidor om diket samt längre mot öster framkom under den ca 0,2 meter tjocka grästorven, ett lager med finsand, ca 0,1-0,2 m tjock. Därunder framkom ett kraftigt svart sot- och kolbemängt lager, ca 0,5-1,3 meter tjockt, som innehöll stora mängder hårdbrända rivningsmassor så som tegel, porslin, glas, rödgods och järnskrot. I sökschaktets västra del under detta lager framkom en träkonstruktion bestående av syllstockar, ca 0,2 meter i diameter, som bildar ett ram/grund som är 3 meter bred (Ö-V) och minst 3 meter lång (N-S) som fortsätter ut bakom schaktens N profil. Ramen/grunden vilar på ett opåverkat lager blålera. Fyllningen intill och innanför denna ram/grund bestod av hårt brända rivningsmassor med inslag av läderbitar, skor, textiler (linne?), hår (?), snapsglas, pressglas, brända fragment av en trätunna, obrända ben, hela och fragment av sodaflaskor, rödgods, keramik, porslin, kakelugnsdelar, bräddor och stockar samt en kromad stötfångare från en bil. I och kring ramen/grunden är fem otuktade stenar, 0,6-0,9x0,3-0,9 meter stora, som även de vilar på den underliggande och opåverkade blåleran. Stockarna är möjligen rester efter en uthus eller en källare som varit delvis nedgrävd i de omgivande brända rivningsmassorna och som sedan fylldes med dessa massor när den övergavs.

Figur 43. Planritning sökschakt 6.

Figur 44 nästa sida. Västra delen av sökschakt 6 med dagvattenledning synlig samt det hårdbrända lagret med tegel, som tilltar ju längre mot öster man kommer. Bild från S, sett mot N.

Figur 45 nästa sida. Träkonstruktion i sökschakt 6, foto från N sett mot S.

Figur 46 nästa sida. Sökschakt 6, södra profilen från norr och intill träkonstruktionen. Ovanför den är det kraftigt svarta sot- och kolbemängda lager som innehöll stora mängder hårt brända rivningsmassor.

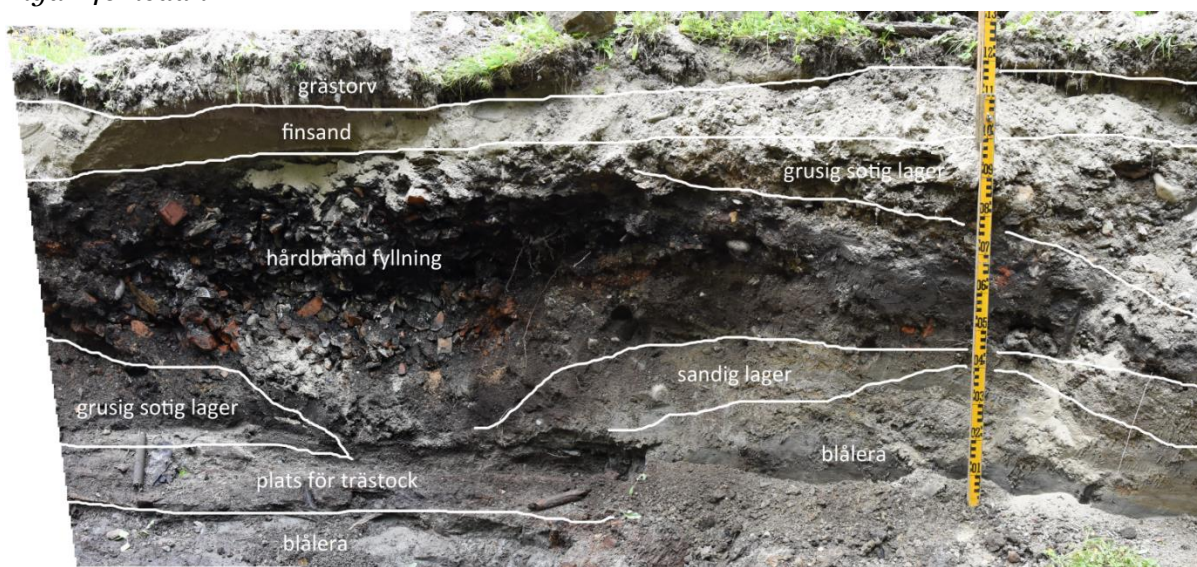
Figur 44 nedan.

Figur 45 nedan.

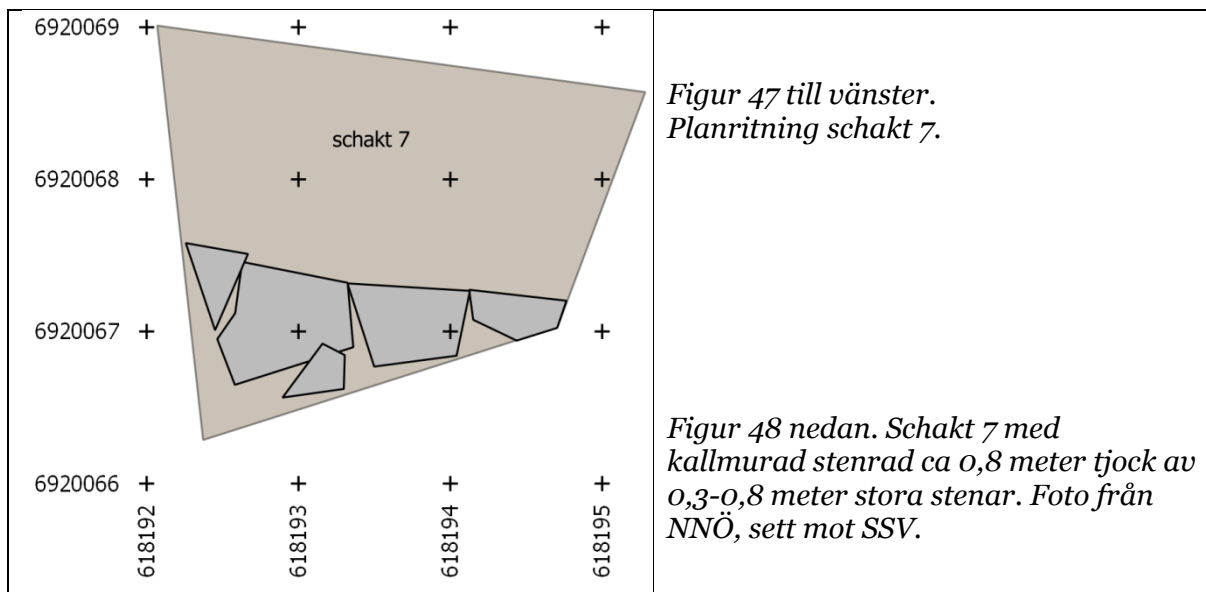

Figur 46 nedan

Sökschakt 7. Koordinat i SÖ hörnet; N 6920067,03 E 618194,70 Z 3,31 m.ö.h.

Schaktet togs upp med grävmaskin och var ca 3,3x1,6-2,8 meter stort (Ö-V), täckte en yta av ca 5,9 m² och undersöktes till ett djup av ca 2 meter. Under den ca 0,2 meter tjocka grästorven var ett ca 0,7 meter tjockt omrört brunt, sandigt lager med inslag av tegel. Under detta framkom i schaktets södra del en kallmurad stenrad i två skift, ca 0,8 meter tjock, bestående av tuktade stenar, 0,3-0,8 meter stora. Stenraden ligger på ett 0,4-0,5 meter tjock lager brun sandig jord med inslag av enstaka tegelbitar. Därunder framkom blålera. Stenraden kan vara rester av den terrassering som fanns på Salanderska innergården och syns på foto, se figur 9.

2. Fyndlista

Fynd nr	Föremål	Antal	Beskrivning	Schakt nr	X	Y	Z
1	Ettöring från 1955, fast-målad i grön betong.	1	Ettöring från 1955, fast-målad i grön betong.	Schakt 4, pnr 94	6920056,9	618228,5	2,9
2	Kritpipsfragment	4	Skaft	4	6920058,2	618226,3	
3	Rödgods, pip flaska eller handtag till gryta	1		4	6920058,2	618226,3	
4	Rödgods	1	Bottendel	4	6920058,2	618226,3	
5	Rödgods, glaserat	1		Schakt 6, pnr 109	6920056,6	618237,3	2,2
6	Glasflaska	1	Selterflaska. Ljusgrönt glas, med rundad botten	6	6920057,2	618242,2	
7	Glasflaska	1	Brunt glas	6	6920057,2	618242,2	
8	Bryne	1		6	6920057,2	618242,2	
9	Fragment selterflaska	3	Stengods. Hank, hals och mellandel. Brända	6	6920057,2	618242,2	
10	Glasflaska, del av	1	Hals. Förvriden i brand	6	6920057,2	618242,2	
11	Ihopsmält klump.	1	Ihopsmält klump. Bestående av bl a tegelpannor, glas, järn, selterflaska	6	6920057,2	618242,2	
12	Tegelpannor	3	Förvridna, brända	6	6920057,2	618242,2	
13	Lock	2 (fragment)	Porslin, i två delar. Lock till en burk hårkräm; "björnpomada"	5	6920056,4	618253,5	
14	Tegelpanna	1	Bränd takpanna, del av, men hel bredd.	5	6920056,4	618253,5	
15	Kritpipsfragment	1	Skaft	5	6920056,4	618253,5	
16	Rödgods	1	Bottendel. Engobedekor insidan, delvis avspjälkad glasyr.	5	6920056,4	618253,5	
17	Porslin	1	Tallrik, fragment. Brandskadad.	5	6920056,4	618253,5	

3. Fotolista

Bild nr	Motiv	mot	Fotograf & datum
2385-86	Översikt av utredningsområdets mellersta och västra delar vid lönnen och i bakgrunden är de Salanderska uthusen. Slänten till Storgatan till vänster i bild.	V	Maria Lindeberg 2017-06-19
2387	Översikt av utredningsområdets mellersta och östra delar från lönnen. Slänten till Storgatan till höger i bild.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-19
2388-90	Översikt av utredningsområdets mellersta och östra delar. Grävmaskin i färd med att ta upp sökschakt 1.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-19
2391	Sökschakt 1 som ligger öster om lönnen. Gångstig upp till Storgatan i bakgrund. Dagvattenledningen/avloppsledning med tillhörande dike/nedgrävning. Hela schaktet stört.	SV	Maria Lindeberg 2017-06-19
2392	Sökschakt 1 södra sida med dagvattenledningen/avloppsledning.	S	Maria Lindeberg 2017-06-19
2393	Sökschakt 1 norra sidan med tuktade grundstenar, tegel, kalkelugnsfragment, porslin, med mera.	S	Maria Lindeberg 2017-06-19
2394	Sökschakt 1 norra sida med tuktade grundstenar, tegel, kalkelugnsfragment, porslin, med mera.	N	Maria Lindeberg 2017-06-19
2395	Sökschakt 3 dagvattenledningen/avloppsledning i schaktens södra del.	V	Maria Lindeberg 2017-06-19
2396	Översikt mot väst taget intill lönnen, gångstig till Storgatan till väster och i bakgrunden de Salanderska uthusen.	V	Maria Lindeberg 2017-06-19
2397-98	Sökschakt 2 i slänten/strandbrinken mot Selångersån. Fyllnadsmassor.	NÖ	Maria Lindeberg 2017-06-19
2398	Sökschakt 2 i slänten/strandbrinken mot Selångersån. Slänten består av omrörda fyllnadsmassor med inslag av sot, kol stenar och tegel.	NV	Maria Lindeberg 2017-06-19
2399	Sökschakt 3 till stor del består av omrörda fyllnadsmassor med inslag av sot, kol, en skifferplatta, tuktade stenar, tegel, med mera.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-19
2400	Sökschakt 3 till stor del består av omrörda fyllnadsmassor med inslag av sot, kol, en skifferplatta, tuktade stenar, tegel, med mera.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-19
2401	Södra sida i sökschakt 2 som togs upp i slänten/strandbrinken mot Selångersån. Slänten består av omrörda fyllnadsmassor med inslag av sot, kol, stenar och tegel.	S	Maria Lindeberg 2017-06-19
2402	Östra delen av sökschakt 4 vid/under gångstig upptill Storgatan. Schakten består av består av omrörda fyllnadsmassor med inslag av sågade plank, sot, kol, stenar och tegel.	SÖ	Maria Lindeberg 2017-06-19
2403	Östra delen av sökschakt 4 vid/under gångstig upptill Storgatan. Schakten består av består av omrörda fyllnadsmassor med inslag av sågade plank, sot, kol, stenar och tegel.	N	Maria Lindeberg 2017-06-19
2404	Östra delen av sökschakt 4 vid/under gångstig upptill Storgatan. Schakten består av består av omrörda fyllnadsmassor med inslag av sågade plank, sot, kol, stenar och tegel.	NÖ	Maria Lindeberg 2017-06-19
2405	Östra delen av sökschakt 4 vid/under gångstig upptill Storgatan. Schakten består av består av omrörda fyllnadsmassor med inslag av sågade plank, sot, kol, stenar och tegel.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-19
2406	Östra delen av sökschakt 4 vid/under gångstig upptill Storgatan. Schakten består av består av omrörda fyllnadsmassor med inslag av sågade plank, sot, kol, stenar och tegel.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-19
2407	Östra delen av sökschakt 4 vid/under gångstig upptill Storgatan. Schakten består av består av omrörda fyllnadsmassor med inslag av sågade plank, sot, kol, stenar och tegel.	S	Maria Lindeberg 2017-06-19

2408	Sökschakt 3 bestod till stor del av omrörda fyllnadsmassor med inslag av sot, kol, stenar och tegel. Schaktets södra del upptogs av dagvattenledningen/avloppsledning. I schaktets norra del låg tre stenar på rad som utgör rest efter husgrund.	N	Maria Lindeberg 2017-06-19
2409	Sökschakt 3 i bildens mitt och till väster David Loeffler i schakt 1	NV	Maria Lindeberg 2017-06-19
2410	Sökschakt 3. I schaktets norra del låg tre stenar på rad som är syllstenar till husgrund.	N	Maria Lindeberg 2017-06-19
2411	Sökschakt 1 norra sidan med tuktade syllstenar till husgrund.	NV	Maria Lindeberg 2017-06-19
2412	Östra delen av sökschakt 4 vid/under gångstigen. Schakten består av består av omrörda fyllnadsmassor med inslag av sågade plank, sot, kol, stenar och tegel.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-19
2413	Östra delen av sökschakt 4 vid/under gångstig upptill Storgatan. Schakten består av består av omrörda fyllnadsmassor med inslag av sågade plank, sot, kol, stenar och tegel.	S	Maria Lindeberg 2017-06-19
2414	Östra delen av sökschakt 4 vid/under gångstig upptill Storgatan. Schakten består av består av omrörda fyllnadsmassor med inslag av sågade plank, sot, kol, stenar och tegel.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-19
2415	Östra delen av sökschakt 4 vid/under gångstig upptill Storgatan. Schakten består av består av omrörda fyllnadsmassor med inslag av sågade plank, sot, kol, stenar och tegel.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-19
2416	Sökschakt 1 norra sidan med tuktade syllstenar till husgrund.	NV	Maria Lindeberg 2017-06-19
2417-18	Sökschakt 4. Södra profilvägg i schaktets västra del visar en omrörd fyllning med inslag av sot, kol, tegel, med mera.	S	Maria Lindeberg 2017-06-20
2419	Sökschakt 4 västra del visar består av en omrörd fyllning med inslag av sot, kol, tegel, med mera.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-20
2420	Sökschakt 4 östra del med två syllstenar och en omrörd fyllning med inslag av hårdbrändmaterial och mycket tegel.	S	Maria Lindeberg 2017-06-20
2421-22	Sökschakt 4. Gränsen mellan fyllnadsmaterial i schaktens västra del (bakgrunden) och östra del (förgrunden) syns tydligt. Fyllnadsmaterialet i den västra delen består av brun-grå jord inslag av sot, kol, tegel, med mera. I den östra delen tilltar inslag av sot, kol, hårdbrändmaterial och tegel. I förgrunden syns två syllstenar. På den till väster hittades en 1-öring från 1955 som var fastklistrad med målarfärg till stenen. Till väster är Tommy Jonasson, grävmaskinist, och till höger David Loeffler.	V	Maria Lindeberg 2017-06-20
2423	Sökschakt 4. Gränsen mellan fyllnadsmaterial i schaktens västra del (förgrunden) och östra del (bakgrunden) syns tydligt. Fyllnadsmaterialet i den västra delen består av brun-grå jord inslag av sot, kol, tegel, med mera. I den östra delen tilltar inslag av sot, kol, hårdbrändmaterial och tegel. I bakgrunden syns två syllstenar. På den till höger hittades en 1-öring från 1955 som var fastklistrad med målarfärg till stenen.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-20
2424	Sökschakt 4. Gränsen mellan fyllnadsmaterial i schaktens västra del (förgrunden) och östra del (bakgrunden) syns tydligt. Fyllnadsmaterialet i den västra delen består av brun-grå jord inslag av sot, kol, tegel, med mera. I den östra delen tilltar inslag av sot, kol, hårdbrändmaterial och tegel. I bakgrunden syns två syllstenar. På den till höger hittades en 1-öring från 1955 som var fastklistrad med målarfärg till stenen. Stående i schaktets västra del Tommy Jonasson, grävmaskinist.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-20

2425	Sökschakt 4. Gränsen mellan fyllnadsmaterial i schaktens västra del (förgrunden) och östra del (bakgrunden) syns tydligt. Fyllnadsmaterialet i den västra delen består av brun-grå jord inslag av sot, kol, tegel, med mera. I den östra delen tilltar inslag av sot, kol, hårdbrändmaterial och tegel. I bakgrunden syns två syllstenar. På den till höger hittades en 1-öring från 1955 som var fastklistrad med målarfärg till stenen. Stående i schaktets västra del är Tommy Jonasson och intill schaktets södra kant är David Loeffler.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-20
2426	Sökschakt 4. Gränsen mellan fyllnadsmaterial i schaktens västra del (förgrunden) och östra del (bakgrunden) syns tydligt. Fyllnadsmaterialet i den västra delen består av brun-grå jord inslag av sot, kol, tegel, med mera. I den östra delen tilltar inslag av sot, kol, hårdbrändmaterial och tegel. I bakgrunden syns två syllstenar. På den till höger hittades en 1-öring från 1955 som var fastklistrad med målarfärg till stenen. Stående intill schaktets södra kant är David Loeffler.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-20
2427	Sökschakt 4. Gränsen mellan fyllnadsmaterial i schaktens västra del (förgrunden) och östra del (bakgrunden) syns tydligt. Fyllnadsmaterialet i den västra delen består av brun-grå jord inslag av sot, kol, tegel, med mera. I den östra delen tilltar inslag av sot, kol, hårdbrändmaterial och tegel. I bakgrunden syns två syllstenar. På den till höger hittades en 1-öring från 1955 som var fastklistrad med målarfärg till stenen.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-20
2428-30	Sökschakt 4. Framrensning nedåt i schaktets östra del. Fyllnadsmassor består alltmer av tegel med inslag av annat byggnadsmaterial.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-20
2431-33	Sökschakt 4. Södra profilvägg i schaktets västra del visar en omrörd fyllning med inslag av sot, kol, tegel, med mera.	S	Maria Lindeberg 2017-06-20
2434	Sökschakt 4. Södra profilvägg i schaktets östra del visar en recent nedgrävning/dike (till borttagen dagvattenledning) som består av sand.	SÖ	Maria Lindeberg 2017-06-20
2435	Sökschakt 4. Södra profilvägg i schaktets västra del visar en omrörd fyllning med inslag av sot, kol, tegel, med mera.	S	Maria Lindeberg 2017-06-20
2436	Sökschakt 4. Södra profilvägg i schaktets östra del visar en recent nedgrävning/dike (till borttagen dagvattenledning) som består av sand.	S	Maria Lindeberg 2017-06-20
2437	Sökschakt 4. Södra profilvägg i schaktets östra del visar en recent nedgrävning/dike (till borttagna ledningar?) som består av sand.	S	Maria Lindeberg 2017-06-20
2438	Sökschakt 4. Södra profilvägg. I schaktets östra del (bakgrunden) är en recent nedgrävning/dike (till borttagna ledningar?) som består av sand. I schaktets västra del (förgrunden) syns en omrörd fyllning med inslag av sot, kol, tegel, med mera.	SV	Maria Lindeberg 2017-06-20
2439	Sökschakt 4. Södra profilvägg. I schaktets östra del (till väster) är en recent nedgrävning/dike (till borttagna ledningar?) som består av sand. I schaktets västra del (till höger) syns en omrörd fyllning med inslag av sot, kol, tegel, med mera.	S	Maria Lindeberg 2017-06-20
2440	Sökschakt 6. Västra delen med dagvattenledningen/avloppsledning och med en fyllning bestående av ett alltmer tilltagande inslag sot, kol och tegel.	SV	Maria Lindeberg 2017-06-21
2441	Sökschakt 6. Västra delen under nedgrävning med en fyllning bestående av ett alltmer tilltagande inslag sot, kol och tegel.	S	Maria Lindeberg 2017-06-21
2442	Sökschakt 6. Västra delen under nedgrävning med en fyllning bestående av ett alltmer tilltagande inslag sot, kol och tegel.	SÖ	Maria Lindeberg 2017-06-21
2443	Sökschakt 6. Västra delen med dagvattenledningen/avloppsledning och med en fyllning bestående av ett alltmer tilltagande inslag sot, kol och tegel.	SV	Maria Lindeberg 2017-06-21

2444-45	Sökschakt 6. Västra delen med dagvattenledningen/avloppsledning och med en fyllning bestående av ett alltmer tilltagande inslag sot, kol och tegel.	N	Maria Lindeberg 2017-06-21
2446	Sökschakt 6. Syllstockar som bilder ett ram ligger på blålera i botten av sökschakten. Innanför och kring ramen/grunden är fyllnadsmassor av kraftig hårdbränd material med mycket sot, kol och tegel samt fynd av porslin, glas, läder, spik, flaskor, kakelugnsdelar, keramik, rödgods, med mera. I gropen är David Loeffler.	SÖ	Maria Lindeberg 2017-06-21
2447	utgår	---	---
2448	Sökschakt 6. Syllstockar som bilder ett ram ligger på blålera i botten av sökschakten. Innanför och kring ramen/grunden är fyllnadsmassor av kraftig hårdbränd material med mycket sot, kol och tegel samt fynd av porslin, glas, läder, spik, flaskor, kakelugnsdelar, keramik, rödgods, med mera. I gropen är David Loeffler.	SÖ	Maria Lindeberg 2017-06-21
2449	Sökschakt 6. Syllstockar som bilder ett ram ligger på blålera i botten av sökschakten. Innanför och kring ramen/grunden är fyllnadsmassor av kraftig hårdbränd material med mycket sot, kol och tegel samt fynd av porslin, glas, läder, spik, flaskor, kakelugnsdelar, keramik, rödgods, med mera. I gropen är David Loeffler.	S	Maria Lindeberg 2017-06-21
2450	Sökschakt 6. Syllstockar som bilder ett ram ligger på blålera i botten av sökschakten. Innanför och kring ramen/grunden är fyllnadsmassor av kraftig hårdbränd material med mycket sot, kol och tegel samt fynd av porslin, glas, läder, spik, flaskor, kakelugnsdelar, keramik, rödgods, med mera. I gropen är David Loeffler.	NÖ	Maria Lindeberg 2017-06-21
2451	Sökschakt 6. Syllstockar som bilder ett ram ligger på blålera i botten av sökschakten. Innanför och kring ramen/grunden är fyllnadsmassor av kraftig hårdbränd material med mycket sot, kol och tegel samt fynd av porslin, glas, läder, spik, flaskor, kakelugnsdelar, keramik, rödgods, med mera. I gropen är David Loeffler.	S	Maria Lindeberg 2017-06-21
2452	Sökschakt 6. Syllstock och delar av de fynd som hittats i samband med denna.	S	Maria Lindeberg 2017-06-21
2453	Sökschakt 6. Syllstock och ornerade talrik som hittats i samband med denna.	---	Maria Lindeberg 2017-06-21
2454	Sökschakt 6. Syllstock och ornerade kaffekopp som hittats i samband med denna.	---	Maria Lindeberg 2017-06-21
2455-56	Sökschakt 6. Syllstockar som bilder ett ram ligger på blålera i botten av sökschakten. Innanför och kring ramen/grunden är fyllnadsmassor av kraftig hårdbränd material med mycket sot, kol och tegel samt fynd av porslin, glas, läder, spik, flaskor, kakelugnsdelar, keramik, rödgods, med mera. I gropen är David Loeffler.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-21
2457	Sökschakt 6. Byggnadsrester i form av plank och stockar som ligger innanför träramen som syllstockarna bildar samt som ligger på blåleran i botten av schaktet.	S	Maria Lindeberg 2017-06-21
2458	Sökschakt 6. Syllstockar som bilder ett ram ligger på blålera i botten av sökschakten. Innanför och kring ramen/grunden är fyllnadsmassor av kraftig hårdbränd material med mycket sot, kol och tegel samt fynd av porslin, glas, läder, spik, flaskor, kakelugnsdelar, keramik, rödgods samt byggnadsrester i form av plank och stockar. I gropen är David Loeffler.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-21

2459	Sökschakt 6. Syllstockar som bilder ett ram ligger på blålera i botten av sökschakten. Innanför och kring ramen/grunden är fyllnadsmassor av kraftig hårdbränd material med mycket sot, kol och tegel samt fynd av porslin, glas, läder, spik, flaskor, kakelugnsdelar, keramik, rödgods samt byggnadsrester i form av plank och stockar.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-21
2460	Sökschakt 6. Syllstockar som bilder ett ram ligger på blålera i botten av sökschakten. Innanför och kring ramen/grunden är fyllnadsmassor av kraftig hårdbränd material med mycket sot, kol och tegel samt fynd av porslin, glas, läder, spik, flaskor, kakelugnsdelar, keramik, rödgods samt byggnadsrester i form av plank och stockar.	SÖ	Maria Lindeberg 2017-06-21
2461	Sökschakt 6. Syllstockar som bilder ett ram ligger på blålera i botten av sökschakten. Innanför ramen/grunden är byggnadsrester i form av plank och stockar.	SÖ	Maria Lindeberg 2017-06-21
2462	Sökschakt 6. Syllstockar som bilder ett ram ligger på blålera i botten av sökschakten. Innanför ramen/grunden är byggnadsrester i form av plank och stockar.	S	Maria Lindeberg 2017-06-21
2463	utgå	---	---
2464	Paus i hytten. Vid spakarna sitter Tommy Jonasson.		Maria Lindeberg 2017-06-21
2465	Sökschakt 6. Schaktets södra profilvägg bestående av en kraftig eldpåverkad fyllnadsmaterial med en myckenhet av sot, kol som innehöll stora mängder hårdbränt rivningsmassor så som tegel, porslin, glas, rödgods och järnskrot.	N	Maria Lindeberg 2017-06-21
2466-67	Sökschakt 6. Schaktets södra profilvägg bestående av en kraftig eldpåverkad fyllnadsmaterial med en myckenhet av sot, kol som innehöll stora mängder hårdbränt rivningsmassor så som tegel, porslin, glas, rödgods och järnskrot.	S	Maria Lindeberg 2017-06-21
2468	Sökschakt 6. Schaktets södra profilvägg bestående av en kraftig eldpåverkad fyllnadsmaterial med en myckenhet av sot, kol som innehöll stora mängder hårdbränt rivningsmassor så som tegel, porslin, glas, rödgods och järnskrot.	N	Maria Lindeberg 2017-06-21
2469	Sökschakt 6. Schaktets södra profilvägg bestående av en kraftig eldpåverkad fyllnadsmaterial med en myckenhet av sot, kol som innehöll stora mängder hårdbränt rivningsmassor så som tegel, porslin, glas, rödgods och järnskrot.	S	Maria Lindeberg 2017-06-21
2470	Sökschakt 6. Västra delen under nedgrävning med en fyllning bestående av ett alltmer tilltagande inslag sot, kol och tegel.	V	Maria Lindeberg 2017-06-21
2471-75	Sökschakt 6. Syllstockar som bilder ett ram ligger på blålera i botten av sökschakten. Innanför ramen/grunden är byggnadsrester i form av plank och stockar.	S	Maria Lindeberg 2017-06-22
2476-79	Sökschakt 6. Syllstockar som bilder ett ram ligger på blålera i botten av sökschakten. Innanför ramen/grunden är byggnadsrester i form av plank och stockar. Det omkring liggande fyllnadsmaterial består av	S	Maria Lindeberg 2017-06-22
2480	Sökschakt 6. Syllstockar som bilder ett ram ligger på blålera i botten av sökschakten. Innanför och kring ramen/grunden är fyllnadsmassor av kraftig hårdbränd material med mycket sot, kol och tegel samt fynd av porslin, glas, läder, spik, flaskor, kakelugnsdelar, keramik, rödgods samt byggnadsrester i form av plank och stockar.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-22

2481-82	Sökschakt 6. Syllstockar som bilder ett ram ligger på blålera i botten av sökschakten. Innanför och kring ramen/grunden är fyllnadsmassor av kraftig hårdbränd material med mycket sot, kol och tegel samt fynd av porslin, glas, läder, spik, flaskor, kakelugnsdelar, keramik, rödgods samt byggnadsrester i form av plank och stockar.	N	Maria Lindeberg 2017-06-22
2483	Sökschakt 6. Västra delen med dagvattenledningen/avloppsledning och med en fyllning bestående av ett alltmör tilltagande inslag sot, kol och tegel.	NV	Maria Lindeberg 2017-06-22
2484-86	Sökschakt 6. Schaktets norra profilvägg bestående av en kraftig eldpåverkad fyllnadsmaterial med en myckenhet av sot, kol som innehöll stora mängder hårdbränt rivningsmassor så som tegel, porslin, glas, rödgods och järnskrot.	N	Maria Lindeberg 2017-06-22
2487	Sökschakt 6. Schaktets norra profilvägg innanför stockramen bestående av en kraftig eldpåverkad fyllnadsmaterial med en myckenhet av sot, kol som innehöll stora mängder hårdbränt rivningsmassor så som tegel, porslin, glas, rödgods och järnskrot.	N	Maria Lindeberg 2017-06-22
2488	Sökschakt 6. Schaktets norra profilvägg bestående av en kraftig eldpåverkad fyllnadsmaterial med en myckenhet av sot, kol som innehöll stora mängder hårdbränt rivningsmassor så som tegel, porslin, glas, rödgods och järnskrot. David Loeffler tag trä prov från del av stockramen/syllstockarna.	N	Maria Lindeberg 2017-06-22
2489	Sökschakt 6. Syllstockar som bilder ett ram ligger på blålera i botten av sökschakten. Innanför och kring ramen/grunden är fyllnadsmassor av kraftig hårdbränd material med mycket sot, kol och tegel samt fynd av porslin, glas, läder, spik, flaskor, kakelugnsdelar, keramik, rödgods samt byggnadsrester i form av plank och stockar.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-22
2490-94	Sökschakt 6. Igenfyllning	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-22
2495	Sökschakt 5. Tre ektunnor, i förgrunden nr. 1, i mitten nr. 2 och i bakgrunden nr. 3 med fyllning bestående av en myckenhet av hårdbränd material och en massa tegel.	V	Maria Lindeberg 2017-06-22
2496	Sökschakt 5. Ek tunna nr. 3 med en trähink i dess östra sida och en fyllning bestående av en myckenhet av hårdbränd material och en massa tegel.	S	Maria Lindeberg 2017-06-22
2497	Sökschakt 5. Tre ektunnor, i förgrunden nr. 3 med trähink, i mitten nr. 2 och i bakgrunden nr. 1 med fyllning bestående av en myckenhet av hårdbränd material och en massa tegel. Bakom ektunnan nr. 1 syns rester efter denna är sentida husgrund.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-22
2498	Sökschakt 5. Tre ektunnor, i förgrunden nr. 3 med trähink, i mitten nr. 2 och i bakgrunden nr. 1 med fyllning bestående av en myckenhet av hårdbränd material och en massa tegel. Bakom ektunnan nr. 1 syns rester efter denna är sentida husgrund och David Loeffler.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-22
2499	Sökschakt 5. Trähink som låg i östra sidan av ek tunnan nr. 3.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-22
2500	Sökschakt 5. Trähink som låg i östra sidan av ek tunnan nr. 3.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-22
2501	Sökschakt 5. Detalj av trähink som låg i östra sidan av ek tunnan nr. 3.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-22
2502	Sökschakt 5. Detalj av trähink som låg i östra sidan av ek tunnan nr. 3.	V	Maria Lindeberg 2017-06-22
2503	Sökschakt 5. Ek tunna nr. 3 med trähink med fyllning bestående av en myckenhet av hårdbränd material och en massa tegel.	V	Maria Lindeberg 2017-06-22

2504	Sökschakt 5. Detalj av trähink som låg i östra sidan av ek tunnan nr. 3.	N	Maria Lindeberg 2017-06-22
2505	Sökschakt 5. Detalj av tunna nr. 2 med järnband och med fyllning bestående av en myckenhet av hårdbränt material och en massa tegel.	---	Maria Lindeberg 2017-06-22
2506	Sökschakt 5. Närbild av tunna nr. 2 med järnband och med fyllning bestående av en myckenhet av hårdbränt material och en massa tegel.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-22
2507	Sökschakt 5. Närbild av tunna nr. 1 och bakom den nr. 2 både med en fyllning bestående av en myckenhet av hårdbränt material med en massa tegel.	V	Maria Lindeberg 2017-06-22
2508	Sökschakt 5. Närbild av tunna nr. 1 med fyllning bestående av en myckenhet av hårdbränt material och en massa tegel.	S	Maria Lindeberg 2017-06-22
2509	Sökschakt 5. Närbild av tunna nr. 2 med en fyllning bestående av en myckenhet av hårdbränt material och en massa tegel.	S	Maria Lindeberg 2017-06-22
2510	Sökschakt 5. Detalj av trähink som låg i östra sidan av ek tunnan nr. 3.	S	Maria Lindeberg 2017-06-22
2511	Sökschakt 5. Detalj av trähink som låg i östra sidan av ek tunnan nr. 3.	S	Maria Lindeberg 2017-06-22
2512-14	Sökschakt 5. Från schaktets fyllning hittades sintrad och hopsmälta byggnads rester från branden 1888 (?)	---	Maria Lindeberg 2017-06-22
2515-16	Sökschakt 5. Botten på tunna nr. 3 efter att en profil togs upp genom dess västra sida. Träet i tunnorna och träflisen som låg i botten var helt ljus och såg färskt ut direkt det grävdes fram, men mörknade snabbt i kontakt med syre.	V	Maria Lindeberg 2017-06-22
2517	Sökschakt 5. Profil genom västra delen av tunna nr. 3. Fyllningen består av två lager. Överst är ett lager bestående av en myckenhet av hårdbränt material och en massa tegel. Där under är ett lager bestående av träflis som var helt ljus och såg färskt ut direkt det grävdes fram, men som mörknade och blev snabbt svart i kontakt med syre. David Loeffler står intill.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-22
2518-22	Sökschakt 5. Profil genom västra delen av tunna nr. 3. Fyllningen består av två lager. Överst är ett lager bestående av en myckenhet av hårdbränt material och en massa tegel. Där under är ett lager bestående av träflis som var helt ljus och såg färskt ut direkt det grävdes fram, men som mörknade och blev snabbt svart i kontakt med syre. David Loeffler står intill.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-22
2523	Sökschakt 5. Botten på tunna nr. 3 efter att en profil togs upp genom dess västra sida. Träet i tunnorna och träflisen som låg i botten var helt ljus och såg färskt ut direkt det grävdes fram, men mörknade snabbt i kontakt med syre.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-22
2524	Utredningsområdets västra del. I bildens mitt är lönnträden och framför den de ingen lagd sökschakt 1 och 3. I bakgrunden syns de Salanderska uthusen.	NV	Maria Lindeberg 2017-06-22
2525	Utredningsområdets västra del. I bildens mitt är lönnträden och framför den de ingen lagd sökschakt 1 och 3. I bakgrunden syns de Salanderska uthusen.	V	Maria Lindeberg 2017-06-22
2526-30	Sökschakt 5. Närbilder på den trähink som låg i östra delen av tunna nr 3. Innehållet i botten på både hinken och tunnan bestod av träflis.	S	Maria Lindeberg 2017-06-22
2531	Sökschakt 7. I södra delen av schaktet låg en kallmurad stenrad i två skift bestående av tuktade stenar, 0,3-0,8 meter stora. Troligen terrasskanten som fanns på Salanderska gården.	SV	Maria Lindeberg 2017-06-22
2532-33	Sökschakt 7. I södra delen av schaktet låg en kallmurad stenrad i två skift bestående av tuktade stenar, 0,3-0,8 meter stora. Troligen terrasskanten som fanns på Salanderska gården.	S	Maria Lindeberg 2017-06-22

2534	Utredningsområdets västra del. I bildens mitt till vänster är lönnträden och bakom den till höger är sökschakt 7. I bakgrunden syns de Salanderska uthusen.	V	Maria Lindeberg 2017-06-22
2535-37	Utredningsområdets västra del. I förgrund till höger är det igen lagda sökschakt 2. I bildens mitt till vänster är lönnträden och bakom den till höger är sökschakt 7. I bakgrunden syns de Salanderska uthusen.	V	Maria Lindeberg 2017-06-22
2538	Utredningsområdets västra del. I bildens mitt är lönnträden och bakom den till höger är sökschakt 7. I bakgrunden till vänster är gångstig upp till Storgatan och till höger syns de Salanderska uthusen.	SV	Maria Lindeberg 2017-06-22
2539	Översikt utredningsområdet. I bildens förgrund till vänster är de Salanderska uthusen. I bakgrunden syns utredningsområdet med sökschakten.	Ö	Maria Lindeberg 2017-06-22
2540	Sökschakt 7. Schaktets norra profilvägg bestående av ett brun sandig omrörd fyllning med inslag av tegel. Under denna framkom blålera.	N	Maria Lindeberg 2017-06-22

4. Fotoark

DSC_2420

DSC_2421

DSC_2422

DSC_2423

DSC_2424

DSC_2425

DSC_2426

DSC_2427

DSC_2428

DSC_2429

DSC_2430

DSC_2431

DSC_2432

DSC_2433

DSC_2434

DSC_2435

DSC_2436

DSC_2437

DSC_2438

DSC_2439

DSC_2440

DSC_2441

DSC_2442

DSC_2443

DSC_2444

DSC_2445

DSC_2446

DSC_2448

DSC_2449

DSC_2450

DSC_2451

DSC_2452

DSC_2453

DSC_2454

DSC_2455

DSC_2456

DSC_2457

DSC_2458

DSC_2459

DSC_2460

DSC_2461

DSC_2462

DSC_2464

DSC_2465

DSC_2466

DSC_2467

DSC_2468

DSC_2469

DSC_2470

DSC_2471

DSC_2472

DSC_2473

DSC_2474

DSC_2475

DSC_2476

DSC_2477

DSC_2478

DSC_2479

DSC_2480

DSC_2481

DSC_2482

DSC_2483

DSC_2484

DSC_2485

DSC_2486

DSC_2487

DSC_2488

DSC_2489

DSC_2490

DSC_2491

DSC_2492

DSC_2493

DSC_2494

DSC_2495

DSC_2496

DSC_2497

DSC_2498

DSC_2499

DSC_2500

DSC_2501

DSC_2502

DSC_2503

DSC_2504

DSC_2505

DSC_2506

DSC_2507

DSC_2508

DSC_2509

DSC_2510

DSC_2511

DSC_2512

DSC_2513

DSC_2514

DSC_2515

DSC_2516

DSC_2517

DSC_2518

DSC_2519

DSC_2520

DSC_2521

DSC_2522

DSC_2523

DSC_2524

DSC_2525

DSC_2526

DSC_2527

DSC_2528

DSC_2529

DSC_2530

DSC_2531

DSC_2532

DSC_2533

DSC_2534

DSC_2535

DSC_2536

DSC_2537

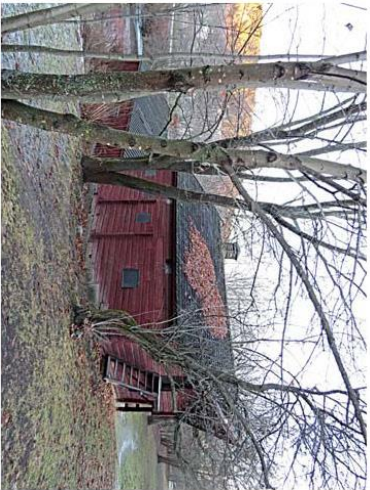
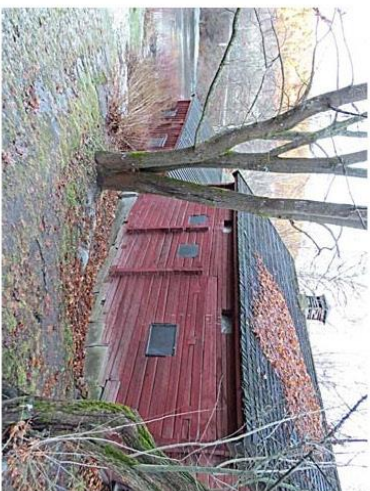
DSC_2538

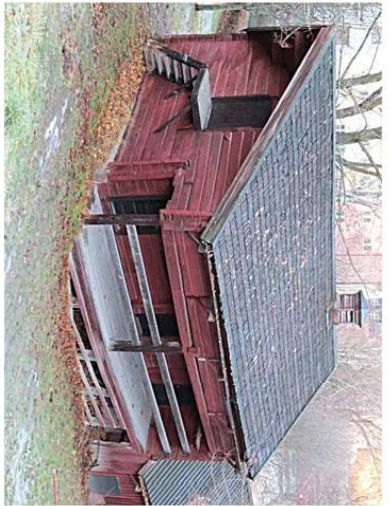
DSC_2539

DSC_2540

5. L. P. Hamrins garveri gav fläkt och lukt väst på stan

En del av det allra äldsta Sundsvall som går är det, då de gamla trähusen i västra stadsdelen jämnas med marken för att bereda plats för ny bebyggelse. Här borta ”väst på stan” var ju stadens mest sjudande liv en gång med bryggerier och småindustrier av skilda slag. Ett sådant gammalt kvarter håller i dagarna på att rivas. Det är Storgatan 68-70 i kvarteret Brohuvudet, där under många år legat ett åkeri. Här borta låg före stadens brand och inpå sekelskiftet L. P. Hamrins garveri, ett av de största i branschen i Norrland vid denna tid.

Mot Storgatan låg då som nu boningshuset med port. Gårdsplanen var bebyggd på tre sidor och en vinkelbyggnad låg på västra delen och utefter ån. Det var det egentliga garveriet, omtalar en gammal västermalmsbo glasmästare Thor Östberg. Gårdsplanen begränsades i väster av Ångbryggeriet och här borta låg också handlanden Styfs gård, där den förhärjade stadsbranden började 1888 vid tjärkokning. Garveri – beredning av hudar och skinn var en betydande näring vid denna tid, och de flesta medelpadsbönder lämnade här in sina hudar från slaktdjuren till beredning. Och säkert finns det många gamla landsbor kvar än i dag som haft ärenden till L. P. Hamrin, vilken förutom garveri drev läder- och skohandel. Längre ned i staden vid Strömbergs färghandel låg butiken. Men garveriet var det centrala i rörelsen.

Lars Petter Hamrin var född 1825 i Sundsvall. Hans far var också garvare och fiskare Lars Hamrin, född 1792 och död 1836. Lars Petter Hamrin som dog 1903 var gift tre gånger. Hans första hustru var Anna Lovisa Hedin, född 1820 och dotter till torparen Sven Hedin i Huli. Hon dog 1863 och han gifte om sig samma år med sin hustrus styvdotter Margareta Lovisa Hammarström, f. 1844 och dotter till smedmästaren Lars Hammarström i Sundsvall. I detta gifte föddes dottern Hilma Margaretha som blev gift med hemmansägaren Erik Olof Ytterström i Kovland. 1874 gifte Lars Petter Hamrin om sig för tredje gången med Nancy Agneta Bond, dotter till snickaren Christian Wolhard Bond och Maria Johanna von Ahn i Sundsvall.

Lars Petter Hamrin var en mångbetrodd man. Han kom vid 15 års ålder i garverilära och etablerade vid 21 års ålder egen garverirörelse tillsammans med en kompanjon men blev senare ensam ägare av företaget. Han var bl. a. styrelseledamot i Sundsvalls Folkbank och i Medelpads Folkbank. Var v. ordf. i 20 år i Sundsvalls stadshypoteksförening och under lika många år v. ordf. i Sundsvalls fabriks- och hantverksförening. Han tillhörde stadsfullmäktige under åren 1863-1882.

Det luktade ur Selångersån även på den tiden, så den lukten är inte ny, berättas det. Man tvättade nämligen håret från djurhudarna ute på bryggan nedanför garveriet. Håret skrapades med krokiga knivar eller träredskap och man lade i videkorgar som sänktes ned i ån, där de fick ligga under det att man då och då satte korgarna i gungande rörelse för att friskt vatten skulle gå igenom. Håret packades senare och såldes till sadelmakare, tapetserare och sådana som behövde stoppmaterial. Det kunde ofta hända att garverigesällerna gick ned och ”vittjade” korgarna, för i det sura och slammiga håret förrerade sig feta ålar in.

Det var en allt annat än angenäm lukt i och kring garveriet. Ute på gården hade man stora runda ”hudbrunnar” där hudarna tvättades och gjordes rena innan beredningen började. Gesällerna gick i traskor med byxor av något slags vaxat tyg och massiva förskinn. Det var faktiskt så, att det inte var lätt för en garvargesäll att få bostad, ty lukten från sura hudar och allt annat därnere i garveriet följde honom överallt. Samma problem var det för småpojken som gärna lekte i garveriet och pumpade vatten för en slant då och då. När de kom hem till mor kände hon genast var de varit och då blev det, åtminstone sommartid, att ta pojken ned till ån och doppa honom med kläder och allt på. Men grabbarna var nog inte ledsna för det. de hade en 10-öring säkert i fickan och i solskenet torkade kläderna snabbt. Så lätt var det bekymret avhjälpt för den gången. Men det vankades nog också smörj mellan varven, om mor tvingades tvätta kläderna för ofta.

Vad många av de äldre väst på stan också minns är de stora och ilskna hundar som garveriet höll sig med som pålitliga vakter. För det hängde ofta dyrbara skinn i långa banor ute. Småpojken stod dock på god fot med hunsingen, för det fanns en bagargrabb med i gänget och han såg alltid till att han knyckte med någon godbit och matade jycken. Men för en främling var det inte värt att ge sig innanför porten då hunden släppts lös på kvällen.

Det var litet om det gamla Sundsvall som utplånats och utplånas alltmera. Människorna som verkade där borta på gamla stadens tid är borta, men resultatet av deras arbete och gärningar träffar man på i olika sammanhang, lämnade till gagn och nytta för senare släkten.

(Källa: Sundsvalls Tidning 1957-08-10)

Från:

<http://sok.sundsvallsminnen.se/dokument/info?AID=23251&TES=Dtextp>